

KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI KAVRAMI, FEDERASYON VE IRAK KÜRDİSTAN BÖLGESEL YÖNETİMİ

Mehmet DALAR*

ÖZET

Uluslararası ilişkilerde üzerinde en çok tartışılan kavramlardan biri de “kendi kaderini tayin hakkı” kavramıdır. Kendi kaderini tayin hakkı kavramının tarihsel gelişimi, farklı anlam ve içeriği ile tanımlama sorununa değinen bu çalışma, Birleşmiş Milletler dönemindeki uygulanma durumunu incelemiştir. Kendi kaderini tayin hakkı ile ilişkili halk, ulus ve millet kavramlarını ele alan çalışma, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetiminin (IKBY'nin) tarihsel geçmişini dikkate alarak farklı anlam ve içerikte tanımlanan “kendi kaderini tayin hakkı” kavramı karşındaki durumunu incelemiştir. 2003 yılında ABD'nin müdahalesi sonucunda Irak devleti üniter yapıdan federatif yapıya dönüşmüştür. Irak'ın değişen devlet örgütlenmesini dikkate alan çalışma, günümüzde karşılaşılan devlet örgütlenmesinden federasyonun yapısını araştırarak, bu yapı içindeki federal devlet ile federe devletlerin egemenlik paylaşımları ve birbirleriyle olan ilişkilerini incelemiştir. Irak anayasası ile IKBY'nin iç düzenlemeleri bağlamında IKBY'nin yetkilerini inceleyen çalışma, Irak'ın devlet örgütlenmesi içinde IKBY'nin hangi bağlamda kendi kaderini tayin hakkı kullandığını ve federasyon sistemine ne kadar uyum gösterdiğini tartışmış ve değerlendirmede bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kendi Kaderini Tayin Hakkı, Devlet, Ulus, Federasyon.

---

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

SELF-DETERMINATION CONCEPT, FEDERATION AND KURDISTAN REGIONAL GOVERNMENT OF IRAQ

ABSTRACT

Right to self-determination is one of the most controversial concepts in the field of International Relations. While touching upon historical development, different meanings and contents of this concept, this paper examines its application in the aftermath of the establishment of the United Nations. While studying concepts of nation and people, which are related to self-determination, the paper examines the Kurdistan Regional Government of Iraq (KRGI) in the context of right to self-determination. Keeping the fact that the Iraqi state experienced a transformation from unitary to federal system after the 2003 US intervention, the study pays attention to Iraq's changing system with particular focus on the sharing of sovereignty between the central government and the federal authorities. In doing so, the paper examines the extent to which the KRGI has used the right to self-determination in line with the Iraq's newly-established federal system. To do so, the study also discusses the Iraqi constitution and internal regulations of the KRGI.

Keywords: Self-Determination, State, Nation, Federation.

I. GİRİŞ

Bir ülkede yaşayan kişilerin kendi geleceklerini, yönetim ve egemenliklerini belirleme hakkı anlamında kullanılan ve yabancı eserlerde self-determinasyon kavramıyla karşılanan “kendi kaderini tayin hakkı” kavramının anlam ve içeriği üzerinde çok tartışmalar yapılmıştır. Ulusal ve uluslararası alanda ortaya çıkan gelişmelerin de etkisiyle siyaset bilimcileri ve hukuk uzmanları bu kavram üzerinde tam olarak mutabakata varmış değildirler. Özellikle 1789 Fransız Devrimi'nin etkisiyle toplumların üzerinde yaşadıkları yerler üzerinde egemenliğe sahip olma istekleri ve artan milliyetçilik akımları bu kavramın gelişmesine ve bu kavramla ilgili yapılan tartışmalara önemli katkı sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendi kaderini tayin hakkına dayanılarak kurulan ve sayıları artan ulus devletler, uluslararası ilişkilerde başlıca aktör olarak faaliyet yürütmektedirler. Bununla birlikte “kendi kaderini tayin hakkı” tanımlanması ve içeriği konusunda tam bir kesinlik olmadığı için ulus devletler ile bu devletlerle çatışan gruplar ve hareketler bu kavramı kendi yaklaşımları çerçevesinde anlamlandırmaktadırlar. Dünyada yaşayan farklı insan topluluklarının her birinin grup haklarına dayanarak üzerinde buldukları yerlerde egemenlik kurmak istemeleri ve buraları özel mülkiyette olduğu gibi egemenlik sınırlarıyla sınırlandırmak istemeleri, kendilerinden olmadığını düşündükleri

halkları dışlayan veya asimile eden yaklaşım ve politikalar sergilemeleri sonucunda dünyada çatışmalar eksik olmamıştır. Topluları bütünleştirme yerine ayrıştıran ulus devletlerin gerek birbirleriyle gerekse yönettikleri toplumlarla çatışan çıkar ve politikaları nedeniyle küresel barışa yönelik tehditler artmaktadır. Suni bir şekilde oluşmuş olan ulus devlet sınırları aşılma suretiyle toplumların birbirlerinin farklı kimliklerini tanıyarak karşılıklı hak ve çıkarlara saygı temelinde yaşadıkları yerlerde barış içinde bir arada yaşamaları, onları birbiriyle bütünleştireceği gibi bölünme ve ayrışmaların önüne de geçebilecektir. Zamanımızda uluslararası ilişkilerde kaydedilen gelişmelere rağmen ulus-devletlerin halen uluslararası politikada aktif davranmaları, kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili tartışmaları derinleştirmektedir. Uluslararası hukukun gelişiminde önemli rolü olan uluslararası örgütlerin ve uluslararası yargı organlarının kendi kaderini tayin hakkı ile ilgili karar ve yaklaşımları, uluslararası ilişkilerde aktif rol oynayan ulus devletlerin politikalarından ve uluslararası sistemin konjonktüründen etkilenmektedir.

Bu çalışma, “kendi kaderini tayin hakkı” kavramının değişik anlamlarına ve kaydettiği gelişmelere yer vererek Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nin (IKBY’nin) bu kavram karşındaki statüsü ve kendine özgü yapısıyla bulunduğu Irak devleti içinde “kendi kaderini tayin hakkı” ilkesinin unsurlarını karşılayıp karşılamadığını incelemektedir. Bu kapsamda “kendi kaderini tayin hakkı” kavramının tarihsel arka planından başlayarak kavramın farklı tanımlanması ile bu kavramı kabul eden ve ret eden değerlendirmeler tartışılmış ve bu kavramla ilişkili halk, millet ve ulus kavramları konusuna değinilmiştir. Dünyanın çeşitli ülkelerinde uygulanan devlet örgütlenmelerinden federasyonun mahiyetini ve niteliklerini irdeleyen bu çalışma, federal Irak içinde yer alan IKBY’nin federe yapısı ile kaydettiği gelişmeleri ele alarak kendi kaderini tayin hakkı bağlamında siyasal ve hukuksal statüsünün niteliğini ve geleceğini incelemektedir.

II. TARİHSEL ARKA PLAN

Yöneten ile yönetilen arasında varsayılan sosyal sözleşme ile insanların eşitliği ilkelerine dayandığı ve bir devlet içinde yaşayan kişilerin hükümetlerini belirleme hakkı olarak ortaya çıktığı ileri sürülen kendi kaderini tayin hakkının ilk kullanımı İspanya krallarının kendilerine baskı yaptıkları gerekçesiyle İspanya’dan ayrılarak Hollanda’nın bağımsızlığını ilan ettiği 1581 yılında olmuştur. 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi

ile 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi “kendi kaderini tayin hakkı” anlamında tarihte en fazla dikkat çeken belgelerdir.¹ Fransız Devrimi’nin de etkisiyle 19. yüzyılda bir devlet ülkesinde yaşayan etnik, dinsel veya kültürel farklılık gösteren her topluluğun kaderini belirleme hakkının olduğunu içeren *Milliyetler Prensibi*’ni bir doktrin olarak ele alan dönemin İtalyan siyasetçi ve hukukçusu Pasquale Stanislao Mancini, her bir devlet içinde yaşayan farklı nitelikteki her topluluğun ayrı bir devlet olmasını ve her devletin tek bir ulusa sahip olmasını savunmuştur.² Uluslararası ilişkilerde devleti değil de milletleri temel aktör olarak dikkate alan Mancini’nin bu teorisi, İtalyan birliğinin sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Fakat daha sonra bizzat Mancini tarafından terk edilmiş olan ve çeşitli eleştirilere konu olan bu teori uluslararası hukuka doğrudan etki etmemiş olup, hukuki olmaktan çok siyasi bir niteliğe sahip olmuştur.³ John Stuart Mill, 1861 yılında yazdığı “Temsili Yönetim” adlı eserinde; milliyet duygusunun az da olsa var olduğu yerlerde bir milliyetin bütün üyelerini aynı yönetim altında birleştirerek ve onları başkalarından ayıracak bir yönetim için bir nedenin olduğunu belirtmek⁴ suretiyle kendi kaderini tayin hakkına işaret etmiştir. Tarihsel süreçte ortaya çıkan gelişmeler bakımından milliyetler ilkesi ve “kendi kaderini tayin hakkı” ilkesi birlikte düşünüldüğünde, bu iki ilkenin halkları ilk başta birbirinden ayırttığı, asimilasyon veya ötekileştirme gibi olumsuz etkenlerle halklar arasında daha fazla sorunlara yol açtığı, halkların gerçekten özgür olmasından ziyade birbirlerini ötekileştirmede ve çatışmaların zemininin hazırlanmasında etkili olduğu izlenimini vermektedir.

Birinci Dünya Savaşı sona ererken dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Woodrow Wilson’un 8 Ocak 1918 tarihinde Kongre’de açıkladığı 14 ilkeden, galip devletlerin işgal ettikleri ülkeleri

¹ Mustafa Şahin, *Avrupa Birliği’nin Self-Determinasyon Politikası*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2000, s. 8.

² Seha L. Meray, *Devlet Hukukuna Giriş*, Birinci Cilt, Ankara, 3. Baskı, A.Ü. SBF yayınları, No 237, 1968, s. 138.; Andre Liebich, “Globalising the ‘Principle of Nationality’”, Daphne Halikiopoulou ve Sofia Vasilopoulou (der.), *Nationalism and Globalisation Conflicting or Complementary?*, New York, Routledge, 2011, s. 27.

³ Ayşe Füsün Arsava, “ “Selfdetermination” Hakkının Tarihi Gelişimine Bir Bakış ve Aaland Adaları Sorunu”, *Seha L. Meray’a Armağan*, Cilt 1, Ankara Üniversitesi S.B.F, Yayın No.465, 1981, s. 57

⁴ Kemal Kirişçi, - Gareth M Winrow, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul, 4. Baskı, Tarih Vakfı Yurt yayınları, 2002, s. 57.

kendi ülkelerine katmalarını yasaklayan ve bu ülkelerde yaşayan halkın kendi kaderini belirleme haklarını içeren ilkeler⁵ önemli yankı uyandırmıştır. Ayrıca aynı dönemde sömürgeci devletlerin zayıf halklara zorla kabul ettirdikleri antlaşmalarla yayılcı siyaset izlemelerini eleştiren Sovyetler Birliği'nin kurucusu Vladimir İlyiç Lenin, halkların tam eşitliğini vurgulayarak zayıf halkların kendi ülkelerinin işgal edilmesine karşı çıkmalarını ve kendi kaderlerini belirlemeleri gerektiğini önermektedir.⁶ Lenin'e göre halkların kendi kaderlerini tayin hakkı siyasal anlamda bağımsızlık hakkını, zalim ve baskıcı ulustan siyasal yönden serbestçe ayrılma hakkını içermektedir.⁷ Sosyalistlerin "kendi kaderini tayin hakkı" ile ilgili çekincelerini eleştiren Lenin⁸, bir demokratik devlet sisteminde ayrılma hakkı isteğinin azaldığını, eşit haklara sahip olan ulusları içeren federasyonların eşitsiz merkezîyetçi devletlerden daha iyi olduğunu, "kendi kaderini tayin hakkı" ile sosyalizmin amacının toplumların ufak devletçiklere bölünerek halkların birbirinden tecrit edilmesinin olmadığını, aksine dünyadaki bütün halkları özgür biçimde birbirine yakınlaştırmaktan öte onları bütünleştirmek olduğunu savunmaktadır.⁹

Milliyetler prensibini reddeden Avusturyalı düşünür Karl Renner ise, dünyadaki gelişmelerin ulusal devletlerin kurulması yoluyla değil, büyük toplulukların bir araya gelmesiyle oluştuğunu, milliyetçiliğin millet anlayışıyla sosyalizmin millet anlayışı arasında bir tezat olduğunu, milliyetçilikte bağımsızlık olarak dikkate alınan kendi kaderini tayin hakkının sosyalizmde sınırlı bir özerklik olduğunu belirterek, devletin içeride tam ve sınırsız bir kendi kaderini tayin hakkına sahipken dışarıda sınırlı bir kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğunu, çok-uluslu devletlerde kendi kaderini tayin hakkının federal devlet içinde mümkün olabileceğini belirtmektedir. Ünlü Alman hukukçu Gerhard Anschütz de kendi kaderini tayin hakkının federal bir devlette federe birimlere kamu hukuku çerçevesinde bırakılan bir egemenlik alanında söz konusu olduğunu ve bu hakkın uluslararası hukukta sınırlamalara tabi olduğunu açıklamaktadır.¹⁰ Craig Calhoun'a göre halkların "kendi kaderini tayin hakkı", uluslararası anlamda kabul görecektir o halkın yerel kendine ait bir

⁵ Şahin, *Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası*, s. 10-11.

⁶ V. İ. Lenin, *Ulusların Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, çev. Müzaffer Ardos, Ankara, 7. Baskı, Sol yayınları, 1979, s.224-225.

⁷ Ibid, s. 152.

⁸ Ibid, s. 167.

⁹ Ibid, s. 152-153 ve s. 168.

¹⁰ Arsava, "“Selfdetermination” Hakkının Tarihi Gelişimine...", s. 57-58.

özgünlüğün temsilcisi olmaktan öte o yerel halka küresel anlamda bir temsiliyet kazandırmak ve o halkı diğer ulusların bir dengi haline getirmek demektir.¹¹ “Kendi kaderini tayin hakkı” nı kabul etmeyen ünlü siyaset bilimci Sabrina Petra Ramet ise, halkların kendi kaderini tayin hakkının etik ve evrensel ilkelere aykırı olduğunu, bir halkın böyle bir hakkı kullanması halinde sürekli olarak başkalarının haklarını ihlal edeceğini belirterek bu kavrama karşı çıkmaktadır. Halkların kendi kaderini tayin hakları varsa bu durumun zorunlu olarak aynı ulustan olanların bir devlette yaşama hakkı biçiminde olacağına işaret eden Ramet, o ulusun kendisinden olmayan azınlıkların “kendileri olarak” yaşama haklarına sahip olacaklarını iddia etmelerine yol açacağını bu da etnik temizliğe neden olabileceğini ileri sürmektedir. Ramet, “ulusal haklar” olarak nitelenen bir kısım hakların esasen bir grup insanın paylaştığı bireysel insan hakları olduğunu, bu haklara sahip olabilmek için belirli bir ulusa bağlı olma zorunluluğunun olmadığını, baskıcı yönetimlerin olmadığı, kişilerin kendi dil ve kültüründe eğitim görmesi, dil ve kültürünü yaşatması ve kendi kimliklerini sürdürme haklarının tanınmasının önemli olduğunu belirtmektedir.¹² Tarihsel sürece bakıldığı zaman milliyetçilik akımlarının etkinliğini gösterdiği özellikle 19. yüzyıldan itibaren zamanımıza kadar Avrupa ve Balkanlar başta olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde bağımsızlığını ilan eden her ulusun kendisinden olmayanları yerlerinden ettikleri, asimile ettikleri veya onlarla yaşadıkları çatışmaların eksilmediği bilinmektedir.

1812’de İsveç tarafından Finlandiya ile birlikte Rusya’ya bırakılan Aaland adalarının statüsü Milletler Cemiyeti (MC) döneminde sorun olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonucunda Rusya’nın yenik ayrılmasıyla bağımsızlığına kavuşan Finlandiya’ya bağlı fakat halkının İsveçli olduğu Aaland adalarının Finlandiya’dan ayrılmak istemesi sonucunda ortaya çıkan uyuşmazlık MC Konseyine getirilmiştir. Bu Konseyin tayin ettiği uluslararası hukukçular komitesinin düzenlediği 1920 tarihli raporunda o dönemde Finlandiya’nın statüsü henüz kesinleşmediğinden bu devletin adalar üzerindeki ulusal yetki iddiası kabul edilmemekle birlikte¹³ “kendi

---

¹¹ Craig Calhoun, *Milliyetçilik*, çev. Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1997, s. 130.

¹² Mustafa Erdoğan, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Ankara, 2. Baskı, Orion Kitabevi, 2011, s. 98.

¹³ Arsava, ““Selfdetermination” Hakkının Tarihi Gelişimine...” s. 61-62, 65. Abdullah Uz, “Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, cilt 3, no. 9, 2007, s. 63 vd. ; Malcolm N. Shaw,

kaderini tayin hakkı” ilkesinin uluslararası hukukun bir kuralı olmadığı ve siyasal bir içeriğe sahip olduğu kabul edilmiştir. Bunun üzerine Cemiyet Konseyi, adalarda yaşayan halkın haklarını garanti altına alma şartına bağlı olarak adalar üzerinde Finlandiya’nın egemenliğini tanıyarak, Finlandiya rıza göstermediği takdirde adaların ayrılamayacağını kararlaştırmıştır.¹⁴ “Kendi kaderini tayin hakkı” ilkesi MC Misakında yer almamasına karşın İkinci Dünya Savaşı bitiminde kurulan Birleşmiş Milletler (BM) kurucu antlaşmasında (Şart’ında) düzenlenmiştir. BM Şartı’nın 1/2. maddesinde teşkilatın amaçlarından birinin “milletlerin hak eşitliği ilkesine ve kendi mukadderatlarını kendilerinin tayin ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostane ilişkileri geliştirmek” olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca 55. Maddede de milletlerin kendi geleceklerini belirleme haklarına saygı gösterileceği belirtilmiştir.¹⁵

BM tarafından kabul edilen ve devletlerce onaylanmış bulunan 1966 tarihli BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin (BMMSHS) 1. maddesi de bütün halkların kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olduğunu, bu hak vasıtasıyla halkların kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebileceğini, ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebileceklerini (1/1.paragraf), bütün halkların uluslararası hukuka ve karşılıklı çıkar ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliği yükümlülüklerine zarar vermemek şartıyla doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararlarına serbestçe tasarrufta bulunabileceklerini, bir halkın sahip olduğu maddi kaynaklardan hiçbir şekilde yoksun bırakılmayacağını (1/2.paragraf) hükme bağlamıştır.¹⁶ Bu maddenin yorumlanmasıyla ilgili BM İnsan Hakları Komitesinin 1984 tarihli 12 nolu genel yorumunda; kendi kaderini tayin hakkının hayata geçirilmesinin bireysel insan haklarına uyma ve bu hakların geliştirilmesi ve güçlenmesi yönünden gerekli olduğu, bu hakkın sözleşmenin 1. Maddesinde düzenlenmesiyle tüm hakların önüne geçtiği ve

---

International Law, Cambridge, 6.Baskı, Cambridge University Press, 2008, s. 200-201.

¹⁴ Ibid, s. 251-252.; Uz, “Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı”, s. 63.

¹⁵ Meray, *Devlet Hukukuna Giriş*, s. 140.

¹⁶ BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf>, (Erişim.Tarihi 31.01.2014).; Bu sözleşmeyle aynı tarihte kabul edilen BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 1. Maddesi de aynı içeriktedir. Bkz. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx> (Erişim.Tarihi 31.01.2014)

tüm haklardan ayrı tutulduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte devletlerin insan haklarıyla ilgili gönderdiği raporlarda kendi kaderini tayin hakkını içeren 1. maddeyle ilgili yetersizlikleri tespit eden Komite, devletlerin bu konuda anayasal ve siyasal faaliyetlerine değinmeleri gerektiğini belirtmektedir. 1 maddenin 2. paragrafıyla ilgili Komite, devletlerin ve uluslararası toplumun paralel yükümlülüklerinin olduğunu, devletlerin doğal kaynakların kullanımını engelleyen faktörleri belirterek bunların diğer hakları ne derece etkilediğini belirtmeleri gerektiğini açıklamıştır. Özerk olmayan ve vesayet altındaki ülkelerin yönetilmesinden sorumlu devletlerin yükümlülükleriyle ilgili 1. maddenin 3. paragrafıyla ilgili yorumunda Komite, sözleşmeye taraf olan tüm devletlere halkların kendi kaderini tayin haklarının sağlanmasında yükümlülükleri sahip olduklarını ve pozitif önlemleri almaları gerektiğini belirtmektedir.¹⁷

Bununla birlikte BM Şartı'nın 2/4. maddesi, devletlerin toprak bütünlüğü ilkesini desteklediği için kendi kaderini tayin hakkının kapsamı ve mevcut devletlerden ayrılma hakkını içerip içermediğiyle ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu soruna açıklık getirmek için BM Genel Kurulunun 1960 tarihli 1514 (XV) sayılı kararı¹⁸ kendi kaderini tayin hakkının sömürge yönetimi altındaki ülkelere ve halklara ait olduğunu, herhangi bir nedenle bu devletlerin bağımsızlıklarının geciktirilmemesi gerektiğini, bu ülkelerin bağımsız olmaları için sömürgeci devletlerin tüm yetkileri devretmeleri gerektiğini, bu ülkelerin bir an önce bağımsızlıklarına kavuşmaları gerektiğini ve sömürgeci devletlerin parçası olmadıklarını; 1962 tarihli 1803 (XVII) sayılı kararında¹⁹ ise halkların doğal kaynaklar üzerinde sürekli egemenlik haklarına sahip olduklarını belirtmiştir.²⁰ Şüphesiz ki bu kararların alınmasında etkili olan faktörlerden biri, bu dönemde adına üçüncü dünya ülkeleri de denilen sömürgeci yeni çıkmış devletlerin BM'de çoğunluğu oluşturmalarıdır. Yugoslavya lideri Tito'nun, Hindistan lideri Nehru'nun ve Mısır lideri Nasır'ın öncülük ettikleri iki blok dışındaki

¹⁷ *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları*, çev. Lema Uyar (der.), İstanbul, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, 2006, s. 20.

¹⁸ Bkz. The United Nations and Deconolization, <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml> (Erişim Tarihi 18.04.2014).

¹⁹ Permanent Sovereignty over Natural Resources, <http://www.worldlii.org/int/other/UNGARsn/1962/59.pdf> (Erişim Tarihi 18.04.2014).

²⁰ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri II*. Kitap, Ankara, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, 1999, s. 9.; Meray, *Devlet Hukukuna Giriş*, s. 141.

Bağlantısızlar Hareketi'nin, BM'nin yukarıda açıklanan amacı olan sömürgeleştirme bağlamında önemli etkisi olmuştur.²¹

BM Genel Kurulunun 24 Ekim 1970 tarih ve 2625 (XXV) sayılı kararla yayınladığı BM Şartı uyarınca Devletler arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliği ile ilgili Uluslararası Hukuk İlkelerine Dair Bildiri²², kendi kaderini tayin hakkının farklı yönleri konusunda önemli referanslar içermektedir. Bildiri, tüm halkların serbest bir şekilde herhangi bir dış müdahale olmadan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini sağlamak için siyasal statülerini serbestçe belirleme hakları olduğunu belirtmişti. Bildiri devletler arasında işbirliği ve dostane ilişkilerin sağlanması ile sömürgeciliğin hızla sonlandırılması ve ilgili halkların bu konuda özgür iradelerinin dikkate alınmasını öngörerek her devletin BM Şartı uyarınca bu hakka saygı gösterme yükümlülüğünde olduğunu, her devletin gerek müşterek gerekse ayrı olarak halkların eşit hakları ve “kendi kaderini tayin haklarını” gerçekleştirmeleri, insan hakları ve temel özgürlükler konusunda yükümlülük sahibi olduğunu vurgulamıştır. Halkları sömürgeci tahakküme maruz bırakmanın insan haklarına aykırı olduğuna işaret eden Bildiri, bağımsız ve egemen bir devlet kurma, bağımsız bir devletle serbestçe birleşme veya bütünleşme veya halk tarafından serbestçe belirlenen başka siyasal bir statü oluşturma gibi girişimlerin halkların kendi kaderini tayin hakkının birer şekli oluşturduğunu kabul etmektedir. Devletlerin halkları bu haklardan yoksun bırakmaktan çekinmelerini öngören Bildiri, aksi halde halkların bu haklarını elde etmek için BM Şartı'nın amaç ve ilkeleri doğrultusunda destekleneceklerini belirtmektedir. Sömürge ülkelerinin sömürgeci devletlerden ayrı ve farklı bir statüye sahip olduklarını, bu statünün halkların kendi kaderini tayin haklarına kavuşuncaya kadar devam edeceğini öngören Bildiri, bu ülkeleri sömürgeci devletlerin egemenliğinden saymamaktadır. Bununla birlikte Bildiri, ırk, inanç, etnik köken veya renk gibi herhangi bir ayırım yapmayan, ülkedeki tüm insanları temsil eden hükümetlere sahip olan yukarıda açıklanan hususlar uyarınca “kendi kaderini tayin hakkı” ve halkların eşit haklarını sağlayan bağımsız ve egemen devletlerin toprak bütünlüğünü kısmen veya tamamen bozmaya ve

²¹ Bkz. Geniş bilgi için Oral, *Siyasi Tarih, 1918-1990*, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 1991, s. 337 vd.; Théma Larousse İnsan ve Tarih, İstanbul, Miiliyet Yayınları, 1993, s. 276 ve 277.

²² UN Documents, General Assembly, A/Res/25/2625 <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>, (ErişimTarihi 19.04.2014); Hurst Hannum, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination*, University of Pennsylvania press, 1996, s. 34-35.

parçalamaya yönelik herhangi bir faaliyeti desteklemediğini açıklayarak kendi kaderini tayin hakkının mevcut ülkelerin toprak bütünlüğünü bozmaya yönelik olmadığını belirtmek istemiştir.

Ne var ki Bildirinin, halkların devlet kurma veya bağımsız bir devletle birleşme ifadeleri ile ayılma hakkıyla ilgili olumsuz anlam veren mevcut ülkenin bütünlüğünün bozulmaması ifadeleri arasında görülen çelişki konusunda Bildiri açık ve net bir çözüm getirmiş değildir.

III. TANIMLAMA SORUNU

Bu konuda Morton H. Halperin, “kendi kaderini tayin hakkı” ilkesini anlamının en iyi yolunun bir halka kendi siyasi temsilcilerini seçme, nezdinde yaşayacakları siyasi düzeni etkileme ve kendi kültürel, etnik, tarihsel ve ülkesel kimliğini koruma haklarını vermek olduğunu belirtmektedir.²³ Aşağıda değinileceği gibi “kendi kaderini tayin hakkı” kavramının tanımlanmasıyla ilgili değişik argümanlar geliştirilmiştir.

Bunlardan biri, içsel “kendi kaderini tayin hakkı” olarak kabul edilen belirli sınırlar içinde yaşayan bir topluluğun yönetenleri ile yönetilenleri arasındaki ilişkilerini içeren azınlık gruplarının kimliksel ve diğer haklarını tanıyan ve tüm toplumsal grupların demokratik temsil imkanı bulduğu yönetim düzeniyle ilgilidir.²⁴ Bununla birlikte kendi kaderini tayin hakkının azınlık haklarından olmadığı BM İnsan Hakları komitesince ifade edilmiştir. Bu konuda etnik, dinsel ya da dilsel azınlıkların olduğu ülkelerde azınlık gruplarına mensup kişilerin kendi gruptakileriyle birlikte kendi kültürlerinden yararlanma, kendi dinlerine inanma ve buna göre ibadet etme veya kendi dillerini kullanma haklarından mahrum bırakılmayacağını öngören BMMSHS'nin 27. Maddesini yorumlayan ve seçmeli protokol uyarınca bireysel başvuruları sonuçlandıran BM İnsan Hakları Komitesinin 1994 tarihli 23. yorumunda, komiteye yapılan başvurularda 27. Maddenin “kendi kaderini tayin hakkı” ile ilgili sözleşmenin 1. Maddesinin karıştırıldığını, sözleşmenin devletlere hiçbir ayırım gözetilmeksizin herkese hakları sağlama yükümlülüğünü getirdiğini, 27. Maddenin ise azınlık gruplarına azınlık statüsü nedeniyle ilave haklar getirdiğini, bu açıdan “kendi kaderini tayin hakkı” ile azınlıklarla ilgili bu maddede korunan haklar arasında farklılık olduğuna değinerek, kendi kaderini tayin hakkının bireysel

²³ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, s. 56.

²⁴ Ibid , s. 56 ve 54.

başvuruları öngören seçmeli protokol kapsamında olmadığını belirterek, bir ülkede azınlıklara tanınan haklar ile bir halka tanınan “kendi kaderini tayin hakkı” arasındaki farklılıklar olduğunu açıklamıştır.²⁵ Ayrıca yukarıda açıklanan BM’nin 1970/2625 kararına atıfta bulunan BM Her Türlü Irk Ayırmacılığının Kaldırılmasıyla İlgili BM Komitesinin “kendi kaderini tayin hakkı” ile ilgili 23.08.1996 tarih ve 21 nolu genel tavsiyesinde²⁶ de kendi kaderini tayin hakkının iki yönüne işaret edilmiştir. Komite, iç kendi kaderini tayin hakkının tüm halkların serbest bir şekilde herhangi bir dış müdahale olmadan ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini sağlama hakları anlamında olduğunu, bu hak ile 1969 tarihli Her Türlü Irk Ayırmacılığının Kaldırılmasıyla İlgili Sözleşmenin²⁷ 5. Maddesi uyarınca kamusal alanın her seviyesinde bütün vatandaşlara tanınması gereken haklar arasında bir bağlantının olduğunu, bunun sonucunda hükümetlerin hiçbir ayırım gözetmeksizin ülkedeki bütün vatandaşları temsil etmesi gerektiğini öngörmüştür.

Diğeri de dışsal “kendi kaderini tayin hakkı” ile ilgilidir. Bu kavram, bir ülkede kendisini farklı olarak tanımlayan bir topluluğun “kendi kaderini tayin hakkı”nı ülke içindeki veya dışındaki diğer toplumlarca tanınmasını içermektedir. Dışsal “kendi kaderini tayin hakkı” bir ülkede yaşayan topluluklara o devletin kurulu düzeni tarafından tanınmasıyla gerçekleşebileceği gibi o devlet dışındaki diğer devletlerce de tanınmasıyla gerçekleşebilir.²⁸ Sömürgecilikten ve yabancı tahakkümünden kurtulan halkların örneğinde ve eşit haklar temelinde uluslararası toplumda yer almak için her halkın serbest bir şekilde kendi siyasal statüsünü belirleme hakkı anlamında dışsal “kendi kaderini tayin hakkı” kavramını kullanan Komite, Her Türlü Irk Ayırmacılığının Kaldırılmasıyla İlgili Sözleşmenin 2. Maddesi uyarınca hükümetlerin etnik grupların haklarına, onların kültürlerinin korunmasına, onları ülkenin doğal kaynaklarından ve ülkenin milli gelirinde eşitçe faydalandırmalarında duyarlı olmalarını öngörmüştür. Komite, ayrıca

²⁵ *Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları*, s. 63 vd.

²⁶ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights General Recommendation No. 21: Right to self-determination: 23.08.1996. <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/dc598941c9e68a1a8025651e004d31d0?Op=OpenDocument>, (Erişim Tarihi 18.04.2014).

²⁷ Bkz. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx> (Erişim Tarihi 18.04.2014).

²⁸ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, s. 56 ve 54.

sözleşmede geçen düzenlemenin tüm halkı temsil eden hükümetlerin egemen olduğu ülkenin toprak bütünlüğünün ve siyasal birliğinin tamamen veya kısmen bozulmasına yönelik eylemleri teşvik edici olarak yorumlanamayacağını vurgulamıştır. Komite, halkın tek taraflı olarak bir devletten ayrılmasını uluslararası hukuka uygun bulmamıştır. Devletlerin parçalanmasının insan haklarına zarar verdiğinin yanı sıra barışın ve güvenliğin korunmasına da zarar verdiğine işaret eden Komite, ancak bütün tarafların serbestçe ve özgürce anlaşma yapmak suretiyle uzlaşarak bu konuda sonuç alabileceklerini savunmaktadır.²⁹

İçsel “kendi kaderini tayin hakkı” devletlerin iç örgütlenmesiyle ilgili olup bir devlet ülkesinde yaşayan halkın herhangi dış baskı ve yönlendirme olmadan özgür iradeleriyle istedikleri yönetimi belirlemeleri ve istedikleri siyasal rejimi benimsemeleri şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu tanım aynı zamanda halkın yaşadığı devlet ülkesinde bulunan tüm doğal kaynaklar üzerindeki sürekli egemenlik haklarını da içermektedir. Bu da uluslararası hukukta içsel kendi kaderini tayin hakkına insan hakları temelinde bir ülkede yaşayan tüm halkların sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Dışsal “kendi kaderini tayin hakkı”nı yukarıdaki tanımdan farklı ele alan yaklaşım ise “kendi kaderini tayin hakkı”nı bir halkın bağımsız bir devlet kurmak dahil olmak üzere buldukları ülke devletinden ayrılmak veya istedikleri bir devlete bağlı olma hakkı olarak değerlendirmektedir. Mahiyeti konusunda önemli tartışmaları da beraberinde getiren dışsal “kendi kaderini tayin hakkı” kavramıyla ilgili uluslararası hukukta henüz net bir uzlaşma sağlanmış değildir. Yukarıda değinilen BM organlarının kararlarına göre bu haktan sömürge altında yaşayan halkların yararlanacağı öngörülmüş olmakla birlikte, sömürge altında olmayıp da dağılan eski Sovyetler Birliği ile Yugoslavya devletlerinin bir parçası iken bağımsızlık ilan ederek ayrılan devletler konusunda da kendi kaderini tayin hakkının kullanıldığı düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. BM uygulamalarında devletlerin ülkesel bütünlüğü benimsendiği için bir devletin bütünlüğünü bozmak suretiyle bu devletten ayrılma hakkının “kendi kaderini tayin hakkı” olarak değerlendirilmemesi

---

²⁹ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights General Recommendation No. 21: Right to self-determination : . 23.08.1996. <http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/0/dc598941c9e68a1a8025651e004d31d0?Op=OpenDocument> (Erişim Tarihi 18.04.2014).

yönünde bir eğilim vardır.³⁰ Ancak 1990’larda eski Sovyetler Birliği ve Yugoslavya örneklerinde o devletlerin anayasalarında geçen ayrılma hakkına dayanılarak ilgili devletin ülkesel bütünlüğünün rızası çerçevesinde değişikliğe uğramak suretiyle ve dağılan Çekoslovakya konusunda ise Çek ve Slovakların ayrı devlet kurmak için anlaştıkları için ayrılma hakkının meşruluk sorununa yol açmadığı ileri sürülmektedir.³¹ Federasyon niteliğindeki eski Sovyetler Birliği ve Yugoslavya devletlerinin hukuksal rejimlerinin, federe birimlere ayrılma hakkını tanımaları ve ayrılan devletlerin daha önce bu devletin federe birimleri olmalarının ayrılmalarını kolaylaştırdığı ifade edilmektedir.³²

Ayrılma hakkını düzenlemeyen Kanada gibi bazı federal devletlerde ise durum farklı olabilmektedir. Kanada hükümeti, 1996 yılında Kanada Yüksek Mahkemesine başvurarak Fransızca konuşan *Quebec* federe bölgesinin tek taraflı olarak ayrılma hakkının olup olmadığını sormuştur. Yüksek Mahkeme, verdiği karar ile federasyonu oluşturan halklardan birinin ayrılma hakkıyla ilgili tek taraflı iradesini belirtmesinin yeterli olmadığını, federasyonu oluşturan diğer halkların da buna rıza göstermesi gerektiğini, bu yönde anayasa değişikliği yapılarak bu konuda bir hükmün anayasaya konulması gerektiğini, demokrasi ve hukukun üstünlüğünün olmadığı, ayrımcılığın olduğu veya sömürgeciliğin olduğu yerlerde doğrudan ayrılma hakkının doğduğunu, bununla birlikte yönetime katılımcılığın olduğu, azınlık haklarının tanındığı ve ayrımcılığın yasaklandığı demokratik Kanada’dan ayrılma hakkının uluslararası hukuka uygun düşmediğini hükme bağlamıştır.³³ Federalizmin, demokrasinin, anayasalcılığın, hukukun üstünlüğünün ve azınlıklara saygının Kanada siyasetinin temel ilkelerini oluşturduğuna dikkat çeken Kanada Yüksek Mahkemesi, bu ilkelerden hiçbirinin diğerini dışlamadığını ve aralarında bütünlük oluşturduğunu ve bu nedenle Quebec’in ayrılamayacağını kararında açıklamıştır.³⁴

³⁰ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, s. 9-11.; Erol Kurubaş, “Kuzey Irak’ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-determinasyon Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 59, No 3, 2004, s. 156.

³¹ Cassese 1995’ten aktaran Kurubaş, “Kuzey Irak’ta Olası Bir Ayrılmanın...”, s. 161-162.

³² Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, s. 9-11.

³³ Kurubaş, “Kuzey Irak’ta Olası Bir Ayrılmanın...”, s. 156-157.; Hüseyin Kalaycı, *Ulus-Devletin Başağrısı Ayrılmaklılık Kanada Quebec Örneği*, Ankara, Liberte Yayınları, 2010, s. 304-305.

³⁴ *Ibid*, s. 306.

Bununla birlikte yukarıdaki tanımlamaların uygulamada tam bir tutarlılıkla gerçekleştiği söylenemez. Kaldı ki BM'nin sömürgeyle ilgili uygulamalarında da çelişkiler bulunmaktadır. BM daha önce sömürge altında bulunan Nijerya ve Kongo'nun bağımsızlığını desteklemekle birlikte Biafra'nın Nijerya'dan ve Katanga'nın Kongo'dan ayrılmasına sıcak bakmamış olduğundan bu ayrılma hareketleri başarısız olmuştur. Buna karşın BM, ilgili devletin rızası olmamasına rağmen sömürge altında bulunmayan bazı devletlerin ayrılmalarına itiraz etmemiştir. Federasyon niteliğindeki eski Yugoslavya hukukunun federe devletlere ayrılma hakkını tanınmasına rağmen özellikle Bosna Hersek'in bağımsızlığını ilan ettikten sonra eski Yugoslavya federasyonunu üstlenen Sırp unsurlarca saldırıya maruz kalması ve dönemin en büyük katliam ve soykırımının yaşanması BM'nin "kendi kaderini tayin hakkı" ile ilgili çelişkesini ortaya çıkarmıştır. 1971 yılında Hindistan'ın da desteğiyle Bangladeş'in parçası olduğu Pakistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi, Eritre'nin Etiyopya'dan ayrılması ve bu ayrılmaların BM tarafından tanınması, çelişkili uygulamalara diğer birer örnek oluşturmaktadır.³⁵ Bu devletlerin tanınmasında iktidara gelenlerin etkin kontrolü sağlamalarının etkisi olmakla birlikte BM'nin farklı durum ve yerlere göre ayrı tutum takınması ve çelişkili davranmasının nedeni siyasal koşullardan kaynaklanmanın yanı sıra, demokrasinin tam yerleşmediği çok etnisiteli devletlerde ortaya çıkabilecek parçalanmaların uluslararası istikrarsızlığa yol açabileceği kaygısından ve bu ayrılmaların tanınması durumunda yeni doğan devlet içinde başka bir etnik grubun ayrılma eğilimine girebileceği ve bölünmelerin sonunun gelmeyeceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.³⁶

Ayrıca 1970'li yıllarda Namibya ve Batı Sahra ile ilgili danışma görüşünde kendi kaderini tayin hakkının sömürge altındaki ülkeler için mümkün olduğunu öngören Uluslararası Adalet Divanı'nın 2010 yılındaki danışma görüşünde Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesinin uluslararası hukuka aykırı olmadığını belirtmesi³⁷ bu konudaki

---

³⁵ Şahin, *Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası*, s. 41.

³⁶ Kurubaş, "Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın...", s. 156.

³⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Accordance With International Law of The Unilateral Declaration of Independence In Respect of Kosovo Advisory Opinion Of 22 July 2010. <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>, (Erişim Tarihi 05.02.2014).

kendi kaderini tayin hakkının hukuki niteliğinde değişiklik olabileceğinin işareti vermektedir. BM Genel Kurulunun aldığı 8 Ekim 2008 tarih ve 63/3 sayılı kararla “Kosova geçici idari kurumlarının tek taraflı bağımsızlık ilanı uluslararası hukuka uygun mudur?” sorusuyla Divan’dan danışma görüşü talep edilmiştir (par.1-6). Divan, BM Genel kurulunca sorulan sorunun iç hukuk bağlamında sorulmadığını, Kosova’nın devlet niteliğiyle ve bağımsızlık ilanının sonucuyla ve diğer devletler tarafından Kosova’nın tanınmasıyla ilgili olmadığını not ederek, genel uluslararası hukukta bağımsızlık bildirisini yasaklayan kesin bir kuralın olmadığını belirtmiş ve ayrılma hakkıyla ilgili sorunlara girmeden sorulan soruya bağımsızlık ilanında bulunan Kosova öz yönetim kurumlarının konuyla ilgili yetkileri (par.49-56) ve Kosova’da geçici yönetimin kurulmasıyla ilgili BM Güvenlik Konseyi’nin 1999 tarihli 1244 sayılı kararı bağlamında ve BM Kosova Misyonu (UNMIK) ile ilgili düzenlemeler kapsamında cevap vermiştir (57-77). Divan, 1244 sayılı kararla geçici yönetim kurumlarının oluşturulmasıyla ilgili öngörülen çözümün Kosova’da kamu düzeninin yeniden sağlanarak istikrarın sağlanmasına dönük olduğu, Sırbistan egemenliğini geçici de olsa askıya aldığını, uluslararası koruma kapsamında Kosova’nın yönetim organlarının geliştirilmesini sağladığını (par.94-100) danışma görüşünde belirterek sonuç olarak oy çokluğuyla 17 Şubat 2008 tarihli Kosova bağımsızlık ilanının uluslararası hukuka aykırı olmadığını kabul etmiştir (par.123).³⁸

Kosova’nın bağımsızlığıyla ilgili Divanın danışma görüşü değerlendirilirse uluslararası hukukta “kendi kaderini tayin hakkı” kavramı henüz tam bir açıklığa kavuşmuş değildir. Bu karardan anlaşıldığı kadarıyla “kendi kaderini tayin hakkı” konusunda henüz kesin bir hukuki çerçevenin oluşmadığı, siyasi irade ve güç faktörlerinin etkili olduğu söylenebilir.

Her ne kadar kendi kaderini tayin hakkının bir yönüyle ayrılma hakkıyla ilgili olduğu düşünülse de kendi kaderini tayin hakkının bağımsız devlet olmayı gerektirmediğini ve ayrılmayı zorunlu kılmadığını, ayrılma olmadan da bu haktan yararlanılabileceğini Anna Moltchanova gibi savunular vardır. Moltchanova’ya göre “kendi kaderini tayin hakkı” kendini belirlemeyi içeren eşit hakların vatandaşı olunan çok uluslu bir devlet içinde

---

³⁸ Summary of the International Court of Justice Advisory Opinion on kosovo <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>, (Erişim Tarihi 05.02.2014). Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur Bayıllıoğlu, “Uluslararası Adalet Divanı Kosova’nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı Mı?”, TBB Dergisi, No 92, 2011, s. 287-311.

kendini belirleyen diğer gruplarla eşit statüleri içermektedir.³⁹ Demokrasi ve insan haklarının yerleşmiş olduğu çok uluslu veya çok etnisiteli devletlerde eşit vatandaşlık hakları temelinde kendilerine kolektif hakların tanınmasıyla bir dereceye kadar kendi kaderlerini belirleme imkanı tanınan grup üyeleri hem gruba hem de ülkesinde yaşadıkları devlete çifte bağlılık geliştirebilirler.⁴⁰

Bununla birlikte Allen Buchanan ve Christopher Wellman gibi ayrılma hakkını kabul edenler, gruplar içinde yaşadıkları devletin sürekli ve katı haksızlıklarına maruz kalıyorsa ve kendilerini koruyacak araçlardan yoksun iseler “çare olarak ayrılma”larının çözüm olacağını belirtmektedir.⁴¹ Buchanan, “iyileştirici haklar” (remedial rights) kavramını kullanarak bireysel haklara saygı gösteren devletlerden ayrılma hakkının tanınmadığını, aksi halde ciddi insan hakları ihlalinin olması durumunda bu hakkın doğacağını belirtmiştir. Bu anlamda ayrılma hakkını destekleyen yazarlardan Buchanan, bir grubun haksızlığa uğraması, soykırım tehlikesiyle karşı karşıya kalması veya üyelerinin yaygın ve sistematik insan hakları ihlaline maruz kalmaları durumunda kendilerini korumak için ayrılmadan başka çarelerinin olmadığını açıklamaktadır. Temel haklar teorisini geliştiren Buchanan, temel haklar bağlamında bir grubun adaletsizliğe uğramadan da adil bir ülkeden ayrılma hakkına sahip olduğunu açıklamakla birlikte, “iyileştirici haklar temelinde” eski Irak yönetiminin Irak Kürtlerine yaptıklarını örnek göstererek baskıcı ve zalim devletlerden ayrılmanın grubun fiziksel bekasını açısından kaçınılmaz olabileceğini belirtmektedir.⁴²

Anthony Birch de bir toplum güç kullanılmak suretiyle bir devlete katılmışsa ve ilgili devlette o toplumun temel hak ve özgürlükleri sürekli ihlal ediliyorsa ayrılma haklarının doğacağını belirtmektedir. Robert McGee ise kişilerin kendi tercihleri olan ayrılmaya karşı çıkmamanın bireylerin kendi tercihleri olan bir devlete sahip olma haklarıyla bağdaşmadığını savunmaktadır.⁴³ Bu paralelde yukarıda değinilen BM Genel Kurulunun 1970 tarih ve 2625 sayılı bildirisinde ifade edildiği gibi hiçbir ayırım yapmadan tüm toplumu temsil eden hükümetlere sahip olan demokratik

³⁹ Anna Moltchanova 2009’dan aktaran Erdoğan, *İnsan Hakları ...*, s. 99.

⁴⁰ Wellman 2009’dan aktaran Erdoğan, *İnsan Hakları ...*, s. 99-100.

⁴¹ Wellman 2005’ten aktaran Erdoğan, *İnsan Hakları ...*, s. 103; Kalaycı, *Ulus-Devletin Başağrısı...*, s. 66.

⁴² Ibid, s. 67-68.; Allen Buchanan, “Theory of Secession”, *Philosophy and Public Affairs*, Cilt 26, No 1, 1997, s. 36, ve 38-40.

⁴³ McGee, 1994’ten aktaran Erdoğan, *İnsan Hakları ...*, s. 104.

devletlerde kendi kaderini tayin hakkının söz konusu olmayacağını dikkate alanlar, tüm toplumu temsil etmeyen ve baskı uygulayan devletlerde halkların kendi kaderini tayin hakkına sahip olacaklarını belirtmektedirler.⁴⁴

Ayrılma hakkı için insan hakları ihlali ile baskıcı uygulamaların şart olmadığını ileri süren ve demokratik devleti toprağa dayalı bir birlik olarak tanımlayan Harry Beran'ın geliştirdiği “tercih teorisi” bağlamında Beran, kendi kaderini tayin hakkının kolektif olmadığını, bireysel nitelikte olduğunu, bir bölgede çoğunluk oluşturan ve siyasal bir varlık olarak yaşamını sürdüren her grubun ulus oluşturmadan da bu hakka sahip olabileceğini savunmaktadır. Ayrılma hakkını özgürlük, halk egemenliği ve çoğunluk yönetiminin meşruluğu gibi ilkelere dayandıran Beran, bireysel özerkliğe vurgu yaparak kişilerin özgürce birlik oluşturma ve birlikten çıkma haklarının olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁵ Beran'ın bu teorisi eleştiriye açıktır. Bir ülkeden ayrılan her grubun içinde farklı nitelikte gruplara aynı hakları tanımalarını savunan Beran, tekrar ayrılmaların olmasını zorunlu görmektedir. Ayrılma hakkının istisnai durumlar dışında tanınması halinde, her grubun kendi içinde bölünmelerinin sonu gelmeyeceği gibi, devlet sistemi de küçük devletlerden oluşan büyük parçalanmaya, anarşiye ve istikrarsızlığa yol açacağı için zarar görecektir.⁴⁶

IV. HALK, ULUS VEYA MİLLET TANIMLAMASI SORUNU VE KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

Kendi kaderini tayin hakkını kullanacak halkın tanımlanması konusunda tam bir uyuşma olduğu söylenemez. Devletleri oluşturan kurucu unsurlardan biri olarak değerlendirilen insan topluluğunun böyle bir iradeye sahip olup olmaması, kendi kaderini tayin hakkının belirlenmesinde önemli etkiye sahiptir. Kişilerin birbirleriyle maddi ve manevi bağlarla bağlı olduklarını hissettikleri ve diğer toplulukları oluşturan kişilerden kendilerini farklı olarak algılayabildikleri bir toplum olarak tanımlanan halk, millet veya ulusun⁴⁷ çeşitli içerikleri bulunmaktadır.

Ulus ve ulusalcılık üzerinde çalışmalar yapmış olan ünlü düşünür Antony D. Smith, tarihi bir toprağı, ortak efsaneleri ve tarihi belleği, kitlesel

⁴⁴ Bkz. Yukarı dipnot no:22.; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri* , s. 11.

⁴⁵ Beran 1993'ten aktaran Kalaycı *Ulus-Devletin Başağrısı...*, s. 76.

⁴⁶ Ibid , s.77.

⁴⁷ Esat Çam, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, no 457, 1981, s. 116.

bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğu olarak tanımlanan ulus veya millet kavramının çok boyutlu bir kavram olduğunu somut örneklerinin çeşitli düzeylerde benzerlik arz ettiğini ifade etmektedir.⁴⁸ Smith, ulusu oluşturan etnik topluluklar olduğunu, bir etnik topluluğun kolektif adı, ortak soy efsanesi, paylaşılan tarihsel hatıralar, ortak kültürün ayırt edici birkaç unsuru, belirli bir anavatana duyulan bağ ve topluluğun önemli bir kısmı için geçerli olan dayanışma duygusu olmak üzere altı temel özelliğinin olduğunu belirtmektedir.⁴⁹ Öbür taraftan sosyal ve kültürel farklılığın dil ve soyun, sosyal eylemin ve sosyal örgütlenmenin bir boyutu olarak ele alınan etnisite kavramı, etnik bağların sosyal hareketliliği, soyun, dilin ve kültürün sosyal öneminin vurgulanmasında kullanıldığı ifade edilmektedir.⁵⁰ Etnik toplulukların farklı birimlerin bir araya gelmesiyle oluşabileceği gibi aynı birimlerin farklılaşmasıyla da oluşabileceğini açıklayan Smith, aristokratlar, din adamları, yüksek rütbeli askeri bürokratlar ve zengin tüccarlar gibi üst kesimlerin oluşturduğu yatay topluluklar da ulusu oluşturabilmektedir. Yazar ayrıca farklı grupları ortak gelenekler etrafında birleştiren ve o toplumda yaygın olan etnik kültürün esas alındığı halkların oluşturduğu dikey etnik toplulukların da ulusu oluşturduğunu tespit etmektedir.⁵¹

Bir devletin içinde farklı yapıdaki halkların devlet kurma gibi zorunlulukları olmayabilir. Yani bir ülkede yaşayan farklı nitelikteki grupların tanınması halinde mevcut devletin kurumları dahilinde eşit katılımları sağlanmak suretiyle ayrı bir devlet kurmalarına ihtiyaç duymamaları mümkündür. Devletli halklar olabileceği gibi devletsiz halkların olması da mümkündür. Halk ile devlet arasında her zaman zorunlu ilişki bulunmayabilir. Farklı yapıdaki halkların Self-determinasyona sahip olmaması veya bu hakkı kullanmak istememeleri onları halk olmaktan çıkarmaz. Yani *halk* kavramı kendi devleti olan bir topluluğu ifade edebileceği gibi devleti olmayan toplulukları da ifade edebilir.⁵² Esasen uluslar veya halklar toplumsal ilişki ve kurumsal karşılıklı bağımlılık ağları aracılığıyla bütünleşebilirler fakat ölçekleri nedeniyle kategorik kimliklerden

⁴⁸ Antony D. Smith, *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, s. 75.

⁴⁹ Ibid , s. 42.; Umut Özkırmı, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış*, Ankara, 3. Baskı, Doğu Batı yayınları, 2009, s. 219-220.

⁵⁰ Steve Fenton, *Etnisite Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, çev. Nihat Şad, Ankara, Phoenix Yayınevi, 1999, s. 87

⁵¹ Smith, *Milli Kimlik*, s. 92 vd.; Özkırmı, *Milliyetçilik Kuramları ...*, s. 222-223.

⁵² Şahin, *Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası* , s. 30.

oluşmaktadır. Bu bakımdan ulus düşüncesi karşıt olarak görülen diğer uluslar üzerinden işlev görmektedir.⁵³

Millet, ulus ve halk kavramları birbirinin yerinde kullanılmakla birlikte özellikle *millet* kavramının içeriği ve tarihi bağlamı diğerlerinden farklıdır. *Millet*, daha çok dini bir içeriğe sahip olup aynı dine inanan ve onları farklı dine mensup olanlardan ayıran insan topluluğunu ifade etmede kullanılmıştır. İslam tarihinde gerek Osmanlı devleti gerekse diğer devletler, millet kavramını dikkate alarak bir yönetim anlayışını oluşturmuşlardır. Bu bağlamda Osmanlı devletinde egemen olan *millet* kimliğinin temelini din oluşturmuştur. Osmanlı yönetimi “Ortodoks millete” din, kültür, dil ve aile hukuku alanlarında geniş otonomi (bize göre içsel “kendi kaderini tayin hakkı”nı) vermekle bu kapsama giren tüm Rumlar, Sırlar, Bulgarlar vs. gibi tüm Hıristiyanlara din yoluyla kendi kimliklerini korumak ve güçlendirmek imkanını vermiştir. Patrikhane bu otonomi sayesinde hem Osmanlı yönetimiyle işbirliği yapmış hem de kendi mensuplarının kimliksel özelliklerini korumuştur.⁵⁴ Zamanımızda ise *ulus* kavramı yerine de kullanılabilen millet kavramı, dini içeriğinden bağımsız olarak kullanıldığı görülmektedir. Milletın tanımlanmasında irade ve kültür öğeleri üzerinde durulmuştur. Benzer dil, inanç din, köken, etnisite gibi kültürel unsurlar bağlamında bir araya gelen insanların oluşturduğu topluluk millet olarak tanımlandığı gibi, topluluk halinde var olmayı seçen ve bir arada yaşama konusunda irade ortaya koyan kişilerin oluşturduğu topluluklar da millet olarak tanımlanmışlardır. Gellner, bu iki unsurun milletin tanımlanmasında yetersiz olduğunu belirtmektedir. İrade bir milletin temelini oluştursa bile bir çok başka şeylerin de temelini oluşturmaktadır. Bu irade sadece serbestliğe dayanmayabilir, zoraki de olabilir. Kültür yönünden de milleti tanımlamanın güç olduğunu belirten Gellner, insanlık tarihinin kültürel farklılıklarla donandığını, kültürle sınırların bazen kesin bazen belirsiz olduğuna işaret ederek millet kavramının ancak ulusçuluk (milliyetçilik) çağı bağlamında tanımlanabileceğini savunmaktadır. Ona göre milliyetçilik, ulusların bir ürünü değildir, tam tersine ulusları meydana getiren milliyetçiliktir. Milliyetçilik önceden var olan tarihsel mirasın getirdiği çok sayıdaki kültürün içinden bir seçim yapmakta ve onları çoğunlukla dönüştürüyor olsa

⁵³ Calhoun, *Milliyetçilik*, s. 129.

⁵⁴ Kemal H. Karpat, *Ortadoğu’da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011, s. 13-16.

da bu kültürel zenginlikten yararlanır. Milliyetçiliğin kullandığı kültürel parçalar ve yamalar çoğu kez gelişigüzel yaratılmış tarihsel icatlardır.⁵⁵

Ulus veya millet kavramının her ne kadar devletlerin kendilerine bağlı olduklarını düşündükleri insan topluluklarını tanımlamada kullanıldığı düşünülse de bu konuda da tartışmalar eksik değildir. Bu anlamda göze çarpan sorunlardan biri de devletlerin ve ulusların birbirinden ayırt edilmemesidir. Ulus ile devlet birbirinden farklı olup, biri diğeri için ön koşulu veya tamamlayıcısı değildir. Ulus genel itibarıyla etnik ve kültürel yönden farklı olan insan topluluklarını oluştururken devlet ise siyasi ve egemen bir varlık olarak öne çıkar. Her devlet, yönetimi altında bulundurduğu halkları kendisine göre tanımlayabilir. Bu durum daha çok o devletin kişilerle olan vatandaşlık bağına ifade etmektedir. Kendilerini ulus sayan fakat bazı devletlerce ulus olduklarına itiraz edilen Basklar, Filistinliler, Kürtler, İskoçlar gibi halk toplulukları “beklemedeki uluslar”, “proto uluslar, “devletsiz uluslar” gibi kavramlarla tanımlanmaktadırlar.⁵⁶ Ulus, devlet gibi evrensel bir zorunluluk değil, olsa da olmasa da ortaya çıkabilen bir varlıktır. Çünkü bir ulusun üyesi olmak insanın doğuştan sahip olması gereken bir özelliği değildir. İnsanın devlet gibi bir otoritenin yönetiminde varlığını sürdürürken hangi ulusun üyesi olduğu veya olmadığı önemli değildir. Bu durumda devlet, ulusun yardımı olmadan da ortaya çıkabilmektedir. Bazı uluslar da kendi devletlerinin yardımı olmadan da ortaya çıkabilmektedir.⁵⁷

Esasen bir halkın ne olduğunu sormanın gerçekte sorundan kaçmayı ifade ettiğini, bir halkın hangi unsurlardan oluştuğu farklı amaçlara göre değişebileceğini her tanımın yoruma açık olduğunu kabul eden yazarlar da vardır.⁵⁸ Bu nedenle yukarıda da değinildiği gibi *halk*, *millet* veya *ulus* kavramlarının tarihsel ve siyasi niteliği ile tanımlamaları konusunda sosyal bilimciler arasında kesin bir uyuşma bulunmamaktadır.

---

⁵⁵ Ernest Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çevirenler: Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan, 2. Baskı, Hil yayın, 2008, İstanbul, s. 135-138

⁵⁶ Mahir A. Aziz, *Irak Kürtleri Irak Kürdistan'ında Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik*, çev. Zülal Kılıç, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2013, s. 47.

⁵⁷ Gellner, a. g. e. , s. 77-78.

⁵⁸ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, s. 55.

V. FEDERASYON SİSTEMİNDEKİ FEDERE DEVLETİN VE FEDERAL DEVLETİN NİTELİĞİ VE YETKİLERİ

Yukarıda da işaret edildiği gibi “kendi kaderini tayin hakkı”nı kullanacak insan topluluğunun millet, halk veya ulus adı altında bir devlet örgütlenmesinde nasıl ve ne şekilde yer alacakları konusunda dünyada farklı devlet örgütlenmeleri bulunmaktadır. Devletler, farklı nüfus yapılarından oluştuğu için bu farklı yapıdaki nüfusları bir arada tutmak ve onları belirli bağlarla birbirine bağlamak amacıyla üniter veya bileşik modellerden birini tercih etmektedirler. Kendi içinde özerk ve otonom topluluklara yer veren ve onları belirli bir seviyede merkezle ilişkilendiren bileşik devlet sistemlerinden federasyon sistemi, devletlerin tarihsel ve siyasal deneyimlerine göre değişik seviyede uygulanmaktadır. Bu çalışmada İKBY’nin bulunduğu Irak devletinin değişen örgütlenmesi bağlamındaki federe niteliği, federasyon sistemi çerçevesinde ele alınacaktır. İKBY, Irak anayasası bağlamında federal Irak devleti içinde federe bir devlet olarak tanınmıştır. İKBY’nin federe niteliğine değinilmeden önce ve yukarıda değinilen içsel ve dışsal anlamda “kendi kaderini tayin hakkı” kriterlerine sahip olup olmadığını değerlendirmeden önce dünyadaki genel uygulamalarla federasyon biçimindeki devletin karakteristik özelliklerini incelememiz gerekmektedir.

Latince antlaşma, sözleşme ve birleşme anlamında kullanılan *foedus*⁵⁹ teriminden kaynaklanan *federasyon*, uluslararası kişiliğe sahip bir merkezi (federal) devlet ile uluslararası kişiliğe sahip olmayan bölgesel federe devletlerin (eyaletlerin veya birimlerin) aralarında güvenceli bir yetki paylaşımı yaparak oluşturdukları devlet topluluğu olarak tanımlanmıştır. Kısacası federasyon, federal devlet ile federe devletlerin oluşturduğu devlet topluluğudur. Federal devlet bu devlet topluluğunun kendisi değil, bu topluluğu oluşturan devlet türlerinden birini ifade etmektedir.⁶⁰ Egemenliğin federasyonu oluşturan merkez ve çevreden oluşan siyasal birimler arasında paylaşımını öngören federalizm düşüncesi, bölgesel ve küresel bir bütünleşme teorisi olarak dikkati çeker. Bu düşünce, merkez ve çevre arasında var olan gerilimin farklılıklar yoluyla giderilerek ve birlik diyalektiği sağlanarak devletler arası bütünleşme veya birleşme amacına

---

⁵⁹ Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, 2. Baskı, Bursa, Ekin Basım Yayım Dağıtım, 2009, s. 150.

⁶⁰ *Ibid* , s. 143 ve 149.

dönüktür.⁶¹ Aslında federalizm ulus-devletten kaynaklanan siyasal sorunların çözülmesi amacıyla başvurulan bir yönetim sistemi olarak değerlendirilmiştir. Ulus-devlet sistemi yerini federasyon sistemine bıraktığı takdirde çatışmaların önleneceği ve kalıcı barışın sağlanacağı düşünülmüştür.⁶²

ABD örneğinde olduğu gibi etnik olmayan coğrafi veya idari nitelikte federasyon sistemleri olabileceği gibi Kanada ve İsviçre örneğinde olduğu gibi çok etnikli veya çoğulculuğa dayalı federasyon sistemleri olabilmektedir. Etnisiteye göre yapılanmış federasyonlarda ademi merkezi nitelik daha fazla olurken, ABD örneğindeki federasyonlarda ise merkezileşme daha ağırlıklıdır.⁶³

Federasyonda devlet yapısının iki değişik düzeyde örgütlenmesi söz konusudur. Alt düzeydeki örgütlenme, federe devletler düzeyinde gerçekleşirken üst düzeydeki örgütlenme federal devlet adı verilen birkaç federe devletten oluşan merkezi otorite tarafından oluşmaktadır.⁶⁴ Federasyonu oluşturan federe birimlerin kendi kendilerini yönetme hakları bulunmaktadır. Federal devletlerin merkezi hükümeti, üniter devletlerinkine göre daha az güce sahip olmakla birlikte, federe birimler arasındaki ticareti, mali bütünlüğü, üretim standartlarını, insan hakları uygulamalarındaki farkları gidermeyi amaçlayan müdahalelerde bulunur.⁶⁵ Bununla birlikte hem federal devlet hem de federe devletler uluslararası hukuk tanımı çerçevesinde devlet niteliğindedir. Zira her ikisinin de kendilerine özgü ayrı milletleri (veya halkaları), ülkeleri ve egemenlikleri vardır. Federe devletlerle federal devlet arasındaki yetki paylaşımı anayasa ile belirlenmiştir.⁶⁶ Her ne kadar federe devletler ile federal devlet arasındaki yetki paylaşımının anayasa ile belirlenmesi temel ilke olsa da bunun bazı

⁶¹ Graham Evans ve Jeffrey Newnhan, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, çev. H. Ahsen Utku, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları, 2007, s.212-213.

⁶² Ben Rosamond, *Theories of European Integration*, 2000'den aktaran Sinem Akgül Açıkmeşe, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, No 1, 2004, s. 4.

⁶³ Michael M. Gunter, "Permanent and New Realities Facing the Kurdistan Regional Government", *Journal of Muslim Minority Affairs*, Cilt 28, No 2, 2008, s. 239-240.

⁶⁴ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, s. 100.; Shaw, *International Law*, s. 217-218.

⁶⁵ Ersin Kalaycıoğlu, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, 1. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 2012, s. 29-30.

⁶⁶ Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s. 143-144.

istisnaları vardır. Örneğin iki entite ve bir özerk bölgeden oluşan Bosna Hersek devletinin federe devletler ile federal devlet arasındaki yetki paylaşımı uluslararası anlaşma olan 1995 tarihli Dayton Barış Anlaşması'yla belirlenmiştir.⁶⁷

Değişik federatif devletlerde kanton, bölge, cumhuriyet, devlet, *Länder* gibi kavramlarla adlandırılan federe devletlerin millet unsuru bu devletlere vatandaşlık bağıyla bağlı olan kişilerden oluşmaktadır. Federe devletin vatandaşı aynı zamanda federal devletin de vatandaşı olmaktadır. Federe devletin ülkesel sınırları da belirlenmiştir. Federal devletin kendisine has bir ülkesi olmamakta federal devletin ülke unsuru, federe devletlerin ülkesinden oluşmaktadır. Federe devletlerin ülkesi üzerinde egemenlikleri de vardır. Bununla birlikte, bu egemenlik daha çok iç egemenlik olarak nitelenmektedir. Dış egemenlik yetkileri federal devlet tarafından yürütülmektedir. Öte yandan, federe devletin uluslararası kişiliği olmadığı ve sadece iç egemenliğe sahip oldukları düşünülmeyle birlikte anayasa ile veya federal devletin izin vermesi durumunda federe devletlere dış egemenlik anlamında uluslararası antlaşma yapma, diplomatik ilişki kurma yetkisi de verilebilmektedir.⁶⁸ Örneğin eski Sovyetleri Birliği'nin 1977 tarihli anayasasının 73 ve 80. maddeleri federe devletlere antlaşma yapma, diplomasi ilişkilerini kurma, uluslararası örgütlere katılma gibi hakları tanımıştır. İsviçre anayasası da asayiş, ekonomi, komşuluk ilişkileri gibi konularda kantonlara antlaşma yapma yetkisini tanımıştır.⁶⁹ Her ne kadar federal devletin yasama, yürütme ve yargı organları ayrı olsa da bu organlarda anayasa tarafından belirlenen esaslara göre çeşitli seviyelerde federe devletler de temsile sahip olabilmektedirler.⁷⁰

Her federe devletin egemenliğinden kaynaklanan yasama, yargı ve yürütme organı bulunmaktadır. Federe devletlerin kendisine özgü anayasa, kanun gibi ayrı bir hukuku ve ayrı yargı organları ile yürütme organları bulunmaktadır. Federe devletlerarasında bir eşitlik ilişkisi söz konusu olup her biri içişlerinde bağımsızdır ve içişlerine karışmama ilkesi benimsenmiştir. Anayasayla belirlenmiş federe devlet ile federal devlet

---

⁶⁷ Bkz. Mehmet Dalar, "Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek'in Geleceği", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 16, (Bahar 2008), ss. 84-112.

⁶⁸ Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s. 159-160.; Shaw, *International Law*, s. 218.

⁶⁹ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, s.101-102.; Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s. 159.

⁷⁰ Bu konuyla ilgili ayrıntılar için bkz. Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s. 153-156.

arasında bir yetki uyuşmazlığı çıkması halinde bu uyuşmazlık federal yüksek mahkeme tarafından çözülmektedir.⁷¹

Yetki paylaşımı konusunda ise değişik devletlerin anayasaları farklı düzenlemeler getirebilmektedir. Örneğin ABD Anayasası savaş ve barış ilan etmek, ordu kurmak, para basmak, vergi koymak, uluslararası antlaşmaları yapmak gibi konularda federal devletin yetkili olduğunu sayarak belirtmiştir. Sayılan yetkiler dışında kalan konularda federe devletleri yetkili kılmıştır. Kanada Anayasası gibi bazı anayasalar da federe devletlerin yetkilerini tek tek saymış bu yetkiler dışında kalan konularda ise federal devleti yetkili görmüştür.⁷²

Federasyonda federe devletlerin özerkliği ilkesi benimsenmiştir. Federe devletlerin yetkilerine bırakılan konularda federal devlet, federe devletler üzerinde hiyerarşik veya vesayet yetkisini kuramaz. Yani federal devletin federe devletleri denetleme, onlara emir ve talimat verme gibi herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. Bu bakımdan federe devletler özerk olarak kendilerine has anayasal ve yasal belgeler çıkarma yetkisine sahiptir.⁷³

Yukarıda açıklanan içsel ve dışsal “kendi kaderini tayin hakkı” ilkesinin kapsamı dikkate alındığında federasyon içindeki federe devletlerin bu haklara sahip oldukları sonucuna varılır.

VI. IKBY’NİN NİTELİĞİ VE KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

Kendi kaderini tayin hakkı kapsamında yukarıda açıklanan halk, millet veya ulus kavramları ile federasyon sistemi çerçevesinde IKBY’nin niteliğinin ve onun oluşmasını sağlayan tarihsel sürecin incelenmesi gerekir. Irak’ta yaşayan Kürtler, kendilerine özgü tarihsel ve kültürel nitelikleri ile Irak’taki diğer halklardan ayrılan özellikleri itibariyle yukarıda tanımlanan halk, ulus veya millet kavramının kapsamına girmektedirler. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra İngilizler tarafından Irak’ın Osmanlı devletinden ve Irak’ın kuzeyinin de Türkiye’den kopartılması akabinde Kürtlerin kendi kaderini tayin hakları için mücadele ettikleri görülmüştür. Bu mücadele Irak’tan ayrılarak değil, Irak’ın içinde otonomi anlamında öz yönetimini

⁷¹ Gözler, *Devletin Genel Teorisi*, s. 162.

⁷² Ibid, s. 169-172.

⁷³ Ibid , s. 173.

kurmak suretiyle hedeflenen kendi kaderini tayin hakkına dönük olmuştur. Birinci Dünya Savaşı akabinde Irak'ı ve kuzeyindeki Kürt bölgesini işgal eden İngilizlerin, Kürtlere bağımsızlık verilmesi konusunda net yaklaşımları bulunmamıştır. Dönemin İngiliz subayı Noel, Kürtlerin özerkliklerine ve bağımsızlıklarına olumlu yaklaşırken, İngilizlerin Hindistan dairesi çekinceli tutum sergilemiştir. 1918 yılında Süleymaniye vilayetinin yöneticisi olan Şeyh Mahmut Berzenci, sınırlı bir özerlik vermeyi düşünen İngilizlerin kontrolü dışında bağımsızlık için girişimde bulununca İngilizlerin tepkisini çekmiş ve 1919 yılında yapılan savaş sonunda İngilizlere yenilerek sürgüne gönderilmiştir. O dönemde İngilizlerle anlaşmazlıklar çözülemediği için bir süre devam eden özerklik son bulmuştur.⁷⁴

Irak'taki Kürtlerin bir halk veya ulus olarak kabul edilmesi, aşağıda açıklanan 2005 tarihli anayasadan çok önce İngilizlerin mandası altındaki Irak'ın 1921 tarihli geçici anayasasında hükme bağlanmıştır. Bu anayasa, Irak'ın Araplardan ve Kürtlerden olmak üzere iki ulusal gruptan oluştuğunu, Arapların ve Kürtlerin eşit statüye sahip olduklarını teyit etmiştir.⁷⁵ Bununla birlikte 1925 yılında çıkarılan Meşrutî Krallık Anayasası,⁷⁶ açık bir şekilde Kürtlerin ve Arapların eşit statüsüyle ilgili bir düzenleme getirmemiştir.

14 Temmuz 1958 tarihinde Abdülkerim Kasım'ın krallık rejimini devirerek yerine cumhuriyeti kurduktan sonra Kürtlerden ve Araplardan oluşan temsilcilerin oluşturdukları 26 Temmuz 1958 tarihli geçici anayasa, tek bir Irak'ın içinde Kürt ve Arap halkının iki eşit kurucu unsur olduğunu ve ulusal haklarının güvencede olduğunu belirtmekteydi.⁷⁷ 1990 tarihli Irak geçici anayasasının 5. Maddesi de Irak halkının Kürt ulusçuluğu ve Arap ulusçuluğu olmak üzere iki esas halktan oluştuğunu⁷⁸ hükme bağlamaktadır.

Irak'taki hükümet değişimleri ve istikrarsızlıkları ile değişen her hükümetin anayasada öngörülen güvenceleri yerine getirmek istememesi, özellikle Saddam Hüseyin liderliğindeki Baas rejiminin Kürtlere karşı

---

⁷⁴ Aziz, *Irak Kürtleri ...* , s. 94.; M. S. Lazarev, Et al, *Kürdistan Tarihi*, çev. İbrahim Kale, 3.Baskı, İstanbul, Avesta Yayınları, 2010, s. 219 vd.

⁷⁵ Aziz, *Irak Kürtleri ...* , s. 101.

⁷⁶ Bkz. Constitution of the Kingdom of Iraq, <http://www.constitution.org/cons/iraq/iraqiconst19250321.html> Erişim Tarihi 20.05.2015.

⁷⁷ Lazarev, M. S. Et al, *Kürdistan Tarihi*, s. 284-285.

⁷⁸ Interim Constitution of Iraq (1990), http://confinder.richmond.edu/admin/docs/local_iraq1990.pdf (Erişim Tarihi 31.01.2014).

saldırgan eğilimde olması, anayasal ve yasal güvenceleri hükümsüz bırakmıştır.⁷⁹ Irak Baas rejimi, 11 Mart 1970 tarihinde Irak merkezi hükümeti adına Kürt tarafıyla imzaladığı otonomi antlaşmasını da yerine getirmemiştir. 1970 tarihli otonomi antlaşması, o dönemdeki üniter Irak devletinin içinde Kürtlere çok geniş otonom haklar tanımıştır. 13 maddeden ibaret olan bu antlaşma, özetle Kürt milliyetinin tanınmasını, dört yıl içinde yasama ve yürütme gücünün de olduğu öz yönetimin oluşturulmasını, Kürt bir cumhurbaşkan yardımcısı ile kabineye beş Kürt bakanın seçilmesini, Kürtçenin Arapça ile birlikte resmi dil yapılmasını, Kürt siyasi partilerin ve kültürel örgütlerin kuruluşuna izin verilmesini, ortak ordunun kurulmasını, Kerkük'ün statüsünü belirlemek için nüfus sayımının yapılması gibi hükümleri içeriyordu. Fakat bu sayımın Kürt nüfusunun Kerkük'te fazla çıkabileceğini düşünen Baas rejimince yönetilen merkezi Irak hükümeti tarafından yapılmasına izin verilmeyerek Kerkük'ün Kürt bölgesine dahil edilmesi engellenmiştir. Başta İran'a sürülen Feyli Kürtler olmak üzere bölge halkı Irak'ın değişik yerlerine sürülmüş, onların yerlerine Arap nüfus yerleştirilerek buranın demografik yapısı değiştirilmiştir.⁸⁰

Dönemin Irak merkezi hükümetinin bu uygulamaları, Şii, Türkmen Asuri gibi ülkenin önemli unsurlarından biri olan Kürtleri dışlayarak aynı zamanda ülkede kendi meşruiyetiyle ilgili sorunlara da neden olmuştur. Saddam Hüseyin'in başında bulunduğu Baas rejiminin, iktidarını Sünni Araplara dayandırırken çoğunluğu oluşturan Şii Arapları, Türkmenleri, Kürtleri ve Asurileri zor ve baskı ile iktidardan uzak tutması, ülkede meşruluğunun sorgulamasına yol açmıştır. ABD'nin Irak'a müdahale ederken Baas rejiminden memnun olmayan bu kesimlerden ilk başlarda önemli tepki gelmemesi, ABD'nin Irak'ı işgalini kolaylaştırmıştır.⁸¹ Merkezi yönetimin bu dışlama siyaseti, sadece Kürtlerin değil aynı zamanda yönetimden dışlanan diğer unsurların da merkeze bağlılıklarını zayıflatarak ülkenin bütünlüğünü tehlikeye sokmuştur.

Baas rejimi 1970 yılında imzaladığı otonomi antlaşmasıyla taahhüt ettiği yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. Onun yerine 1974 yılında çıkardığı özerklik yasası, otonomi anlaşmasıyla uyuşmamaktaydı. Bu yasayla Kürt bölgesi üzerinde merkezi yönetimin denetim yetkisi arttırılmış,

⁷⁹ Lazarev, M. S. Et al, *Kürdistan Tarihi*, s. 285 vd.

⁸⁰ Aziz, *Irak Kürtleri ...* , s. 111-112. 1970 tarihli otonomi antlaşmasıyla ilgili ayrıntılı bilgiler için bkz. M. S. Lazarev, et al, *Kürdistan Tarihi*, s. 320 vd.

⁸¹ Nihat Ali Özcan, "İşgal Sonrası Irak'ta Olanlar Sıradan Bir Güvenlik Sorunu mu?", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, No 1, 2004, s. 93.

Kerkük Kürt bölgesinin dışında gösterilmiş ve değiştirilen nüfus yapısına göre sınırlar belirlenmek istenmiştir. Bu yasayı Kürt tarafının reddetmesi üzerine merkezi yönetim saldırılarını arttırmış, başlangıçta Kürtleri destekleyen İran'ın Irak ile 1975 tarihli Cezayir antlaşmasını yaparak desteğini çekmesiyle Kürt hareketleri bastırılmış ve 1991 yılına kadar Kürt bölgesi Baas rejiminin fiili denetimi altında kalmıştır.⁸² Aşağıda değinilecek 2005 tarihli federal anayasanın birçok hükmünün, 1970 tarihli otonomi antlaşmasıyla örtüştüğünü söylemek mümkündür. Irak'ın önceki anayasaları ile resmi belgeleri de Irak Kürtlerinin bir halk veya ulus olduğunu teyit etmekle birlikte merkezi hükümetlerin taahhüt ettikleri kendi kaderini tayin hakkının kullanımına izin vermemeleri ve farklı politikalar izlemeleri, otonomi antlaşması ile anayasal ve yasal belgeleri işlevsiz kılmıştır.

Irak merkezi yönetimiyle uzun süreden beri otonomi için girdiği mücadelelerde tarihte inişli çıkışlı seyir gösteren bölge halkını temsil eden siyasi Kürt hareketleri, Irak'ın işgal ettiği Kuveyt'ten çıkarılması için BM Güvenlik Konseyi'nin izin verdiği zorlama tedbirleri çerçevesinde ABD ve diğer koalisyon güçlerinin müdahalesinden sonra kendi bölgelerinde egemen olmaya başladılar. 1991 yılında Körfez Savaşı bitiminde Kürtlere karşı daha önce kimyasal silahlar kullanarak Halepçe soykırımının da içinde olduğu *Enfal (Ganimet)* saldırıları gibi büyük katliamları gerçekleştiren ve özellikle petrol yataklarının bulunduğu bölgelerdeki Kürtleri toplu göçe zorlayarak yerlerine Arapları yerleştiren, etkin Araplaştırma ve asimilasyon politikalarını yürüten⁸³ Irak merkezi hükümetinin başlattığı saldırılardan bölgedeki Kürtleri korumak için BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 1991 tarihli 688 sayılı karar ile gerçekleştirilen huzur operasyonu ve akabinde yürürlüğe konulan Kürtlere saldırıacak Irak güçlerinin 36. paralelin kuzeyini geçmelerini önleyecek “Çekiç Güç” uygulaması, Kürtlere kendi bölgelerinde otonom bir yapı kurma fırsatını sağlamıştır. BM'nin bu kararıyla Irak'ın kuzeyinde güvenli bir bölge kurulmuş ve buranın güvenliğini sağlamak üzere kurulan “Çekiç Güç”ün Türkiye’de konuşlanmasına karar verilmiştir. 1991 yılının Aralık ayında Irak Kürt bölgesinin başlıca hareketlerinden olan

---

⁸² Kerim Yıldız, *Irak Kürtleri, Dün, Bugün ve Yarın*, çev. A.H. Engin Urcan, İstanbul, Belge Yayınları, 2005, s.48 vd.; Tayyar Arı, *Irak, İran, ABD ve Petrol*, 2. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007, s. 402.; Aziz, *Irak Kürtleri ...*, s. 112-113.

⁸³ *Ibid* , s. 119-121.; Ayrıca bu konudaki ayrıntılı bilgiler için bkz.Yıldız, *Irak Kürtleri...* , s. 55 vd ve 237 vd.; Carole A. O’Leary, “The Kurds of Iraq: Recent History, Future Prospects”, *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 6, No 4, (December 2002), s. 17 vd.

liderliğini Mesut Barzani'nin yaptığı Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile liderliğini Celal Talabani'nin yaptığı Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) ve diğer 8 Kürt grubunu bir araya getiren Irak Kürdistan Cephesi, Kürt bölgesinde parlamento seçimlerinin yapılmasına karar vermiştir. 17 Mayıs 1992 tarihinde yapılan seçimlerde 105 üyeli parlamentoda KDP ve KYB 50'şer vekil kazanmışlardır. Ardından 7 Temmuz 1992'de yürütme gücü olarak iki partinin temsil imkânını bulduğu bakanlar kurulunun oluşturulmasıyla devletleşme yolunda önemli adım atılmış oldu. Kendi kaderini tayin haklarını kullandıklarını söyleyen Kürt liderleri, amaçlarının Irak'tan ayrılarak bağımsız bir devlet olmayıp, Irak içinde federe bir devlet oluşturmak olduğunu açıklamışlardır.⁸⁴ IKBY'nin otonom ve federe devlet niteliği ile yetkileri, aşağıda açıklanacak 2005 tarihli Irak federal anayasası ile tanınmış olup, federal Irak içinde kendisine özgü egemenlik yetkilerini kendi bölgesinde kullanmaktadır.

VII. FEDERASYON SİSTEMİNDEKİ IRAK VE IKBY

Irak'ın federal bir devlet olarak yapılanması düşüncesi Birinci Körfez Savaşı'ndan sonra 1992 yılında Irak'ın Salahattin kentinde toplanan Irak Ulusal Kongresinde gündeme gelmiştir. Ahmet Çelebi başkanlığındaki bu kongrede Kürt liderlerden Barzani ve Talabani, geleceğin Irak'ında federal bir yapının kurulması konusunda Kongre'nin onayını sağlamışlardır. Çelebi, daha da ileri giderek Kürtlerin Irak'tan ayrılmak da dahil olmak üzere “kendi kaderini tayin hakkı”nı desteklediklerini ifade etmiştir. ABD'nin Irak'a müdahale edeceği dönemlerde KDP, 1992 yılındaki IKBY için çıkardığı taslak anayasayı gündeme getirerek Irak için federal bir anayasa önermiştir. Aralık 2002'de Londra'da toplanan Irak muhalefeti, federalizmle ilgili taahhütlerini teyit etmiştir. Mart 2003'te Irak'a müdahale eden ABD yönetimi de Kürt, Şii ve Sünni federasyonundan oluşan bir Irak'tan yana politika izlemiştir.⁸⁵ 2003 yılının aralık ayında Kürt partilerinin dönemin Irak Geçici Hükümetine sundukları Kürdistan'ın gönüllü federasyonu ile ilgili anayasal bir taslakta; Birinci Dünya Savaşı sonrasında Musul'un Irak'a ilhak edildiği dönemde bölgedeki toprakların Kürdistan'a eklendiğini hatırlatarak 1957 yılında yapılan nüfus sayımına göre Kürtlerin çoğunlukta oldukları kentlerin Kürt bölgesine dahil edilmesi

---

⁸⁴ Tayyar Arı, *2000'li Yıllarda Basra Körfezi'nde Güç Dengesi*, 4. Baskı, İstanbul, Alfa, 1999, s. 247-248.

⁸⁵ Galbraith, Peter W. “Kurdistan in a Federal Iraq”, s. 270.

talep edilmiştir. Kürt bölgesinin federe yapısını kabul eden geçici anayasa, Kürt bölgesinin özerkliğini tanıyan önemli hükümler getirmiştir.⁸⁶

Irak'ın kalıcı bir anayasaya kavuşması için 2005 yılında hazırlanan anayasa metni, halk oylamasına sunulmuştur. Yapılan halk oylaması sonucunda kabul edilen Irak Anayasasının⁸⁷ 1. Maddesi, Irak'ın bağımsız ve federal bir devlet niteliğinde olduğunu hükme bağlamıştır. Irak cumhuriyetinin federal sisteminin başkent, bölgeler, bir bölgeye ait olmayan vilayetler ve yerel yönetimlerden oluştuğunu ve federe birimleri (devletleri) *Bölge* ve *Vilayet* olarak tanımlayan Anayasa (md.116), özellikle Kürdistan bölgesine değinerek buranın federal bir bölge (federe birim) olarak kabul edildiğini ve kurulacak yeni bölgeleri de tanıyacağını (md.117) belirtmektedir. Bölgelere bağlı olmayan *Vilayetler* ise ademi merkezi yönetim anlayışı çerçevesinde özerk olarak işlerini yürüteceklerdir (md.121). Bir veya daha fazla vilayetin bölge (federe devlet) oluşturmak istemeleri halinde vilayet meclislerinden her birinin üyelerinin 3'te birinin veya vilayet seçmenlerinin 10'da birinin talebi üzerine bölge olacaklarını referandumla gerçekleştirebileceklerdir (md.119). Bölge ve vilayetlerin bölgesel otorite olarak her birinin yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerine sahip olma haklarının olduğu kabul edilmektedir (md.121). Anayasa, federal devletin (federal merkezin) başkenti olarak belirlediği Bağdat vilayetinin herhangi bir bölgeye dahil olmayacağını (md.124) öngörerek Bağdat ile ilgili bir istisna getirmiştir.

Kürt bölgesine içsel kendi kaderini tayin hakkının yanında dışsal "kendi kaderini tayin hakkı"nı tanıyan Anayasa, Irak'ın milletler, dinler ve mezhepler ülkesi olduğunu belirterek (md.3), ülkedeki halkların farklı kimliklerini tanımaktadır. Kürdistan bölgesiyle ilgili anayasanın getirdiği önemli düzenlemelerden biri de IKBY'nin 1992'den bu yana çıkardığı yasal düzenlemelerini geçerli kabul ederek Kürt bölgesinin federe devlet niteliğini kabul etmesidir (md. 141). Bununla birlikte anayasanın hiçbir yerinde IKBY'nin ve diğer bölgesel yönetimlerin ayrılma hakkı öngörülmemiştir. Anayasa, Irak'ın bütünlüğünü garanti etmesinin (md 1) yanı sıra, federal

---

⁸⁶ Yıldız, *Irak Kürtleri...*, s. 223 ve 287.

⁸⁷ 2005 tarihli Irak Anayasasının Türkçe metni için bkz. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) sayfası: http://www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_irakanayasasi.pdf, (Erişim Tarihi 01.02.2014). İngilizce metin için bkz. http://www.iraqinationality.gov.iq/attach/iraqi_constitution.pdf (Erişim Tarihi 01.02.2014).

otoritelere de Irak'ın bütünlüğünü, birliğini, bağımsızlığını ve demokratik düzenini koruma görevini yüklemiştir (md.109). Dolayısıyla IKBY'nin ayrılma yoluyla "kendi kaderini tayin hakkı" Irak anayasası tarafından tanınmamaktadır.

2005 Anayasasının 143. Maddesi, 2004 tarihli Geçici Yönetim Yasasının 53/a ve 58. Maddeleri dışında diğer maddelerinin iptal edildiğini belirtmektedir. Dolayısıyla 53/a ile 58. Maddeler, anayasal değerini korumaktadır. 53/a maddesi, IKBY'nin 19 Mart 2003 tarihinde Dehuk, Erbil, Süleymaniye, Kerkuk, Diyala ve Ninova vilayetlerindeki yönetimlerce idare edilen toprakların resmi hükümeti olarak tanınacağını belirtmektedir. 58. Maddenin A bendi, Irak geçici hükümetinin özellikle Irak mülkiyet iddiaları komisyonunun ve diğer kuruluşların eski rejimin demografik yapıyı değiştirecek şekilde halkı zorla başka yerlere göç ettirdiği içinde Kerkuk'un da bulunduğu yerlerde ortaya çıkan adaletsizlikleri gidermek için gerekli tedbirleri acilen almalarını öngörmektedir. Alınacak bu tedbirler içinde yerlerinden sürülen veya göç ettirilen kişilerin yeniden dönüşlerinin sağlanması, kanuna uygun olarak ikametlerinin sağlanması, kendilerine devletten yeni araziler verilmesi, tazminat ödenmesi, zorunlu göç nedeniyle iş ve diğer imkânlarını kaybedenlere yeni iş imkânlarının sağlanması, geri gelenlerin etnisite ve milliyetlerini seçmede özgürlüklerinin sağlanması gibi konular yer almıştır. 58. Maddenin B bendi, siyasi nedenlerle eski rejimin vilayetlerin idari sınırlarını haksız bir şekilde değiştirdiği hususu dikkate alınarak Irak Başkanlık Konseyinin meclise bu haksızlıkları gidermek için öneride bulunacağını, bu konuda başarısız olursa tarafsız hakemleri belirleyeceğini, bundan da sonuç alınamazsa BM Genel Sekreterinden hakemler isteneceğini öngörmektedir. 58. Maddenin C bendi ise yukarıdaki önlemlerin alınmasından, adil, şeffaf bir referandumun yapılmasından ve kalıcı bir anayasa onaylandıktan sonra içinde Kerkuk'un da bulunduğu tartışmalı yerlerin kalıcı çözümünün mümkün olabileceğini belirtmektedir.⁸⁸

Devletin resmi dilinin Arapça ve Kürtçe olduğunu, resmi gazetede, resmi belgelerde ve yazışmalarda Arapça ve Kürtçe kullanılacağını öngören

---

⁸⁸ Refworld, "Iraq: Law of 2004 of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period", 8 March 2004, <http://www.refworld.org/docid/45263d612.html>, (Erişim tarihi: 20.05.2015); Peter Bartu, "Wrestling with the Integrity of a Nation: The Disputed Internal Boundaries in Iraq", *International Affairs*, volume 86, issue 6, (November 2010), 1329 vd.

anayasa, eğitim kurumlarının iki resmi dilden birisinden açılacağını kabul etmektedir. Bununla birlikte anayasa, Irak halkının mevcut eğitim kuralları çerçevesinde devlet okullarında çocuklarına Türkmençe, Asurice ve Ermenice gibi anadillerde veya özel eğitim kurumlarında herhangi bir dille eğitim yapma haklarının da olduğunu, nüfuslarının yoğun olduğu idari birimlerde Türkmençe ve Süryanice'nin diğer iki resmi dil olduğunu, bir bölge veya vilayette halkın çoğunlukla kabul edeceği başka bir dilin de ek resmi bir dil olacağını hükme bağlamaktadır (md.4).

Yukarıda açıklanan ve diğer federatif devletlerde uygulanan federal sistemin çoğu özelliklerini paylaşan Irak Anayasası, federal ve demokrat olarak nitelediği devletin yönetim şeklinin cumhuriyet olduğunu, hükümet sisteminin parlamenter sistem olduğunu benimsemiştir (md.1). Parlamento tarafından seçilen sembolik cumhurbaşkanlığına karşı bakanlar kurulunu (kabineyi) güçlendiren ve bakanlar kurulunu parlamentoya karşı sorumlu kılan anayasa (mad.66-86), tipik parlamenter sistemin özelliklerini yansıtmaktadır.

Yasama organı (parlamento) da diğer federal devletlerde olduğu gibi iki meclislidir: Millet meclisi ve federal meclis. Millet meclisi bütün Irak halkını temsil eden ve seçim bölgelerinden her yüz bin kişiye bir milletvekili düşecek şekilde seçilen temsilcilerden oluşurken (md.48-49), federal meclis de bölgelerden ve bir bölgeye dahil olmayan vilayetlerden gelen temsilcilerden oluşacağı öngörülmüştür (md.65).

Federal devlet ile federe devletler arasındaki yetki paylaşımına gelince; anayasa öncelikle federal devletin yetkilerini sayma yoluna gitmiş, bunlar dışında kalan konularda federe devletleri yetkili kılmıştır. Ayrıca bazı konularda federal devlet ile federe devletleri ortaklaşa yetkili görmüştür. Bu yetkiler aşağıda sınıflandırılmıştır:

Federal devletin yetkili olduğu konular:

“Dış politikayı ve diplomatik temsil faaliyetlerini belirlemek, uluslararası antlaşmalar ile dış borç politikasını müzakere etmek, imzalamak ve onaylamak, dış ekonomik ve ticaret politikasını belirlemek, Silahlı Kuvvetlerin teşkil edilmesi, Irak'ın sınır güvenliğini sağlanması ve ülkenin savunulması dahil olmak üzere milli güvenlik politikasını belirlemek ve uygulamak, maliye politikası ve gümrük rejimini belirlemek, para basmak ve Irak'ta bölgelerin ve vilayetlerin sınırlarından yapılan ticaret politikasını düzenlemek, devletin genel bütçesini ve para politikasını belirlemek, Merkez Bankasını kurmak ve idare etmek, ölçü, tartı ve ağırlık birimlerini belirlemek, vatandaşlık, vatandaşlığa kabul, ikamet ve siyasi iltica talepleriyle ilgili politikaları düzenlemek, yayın frekansları ve posta politikasını belirlemek, genel bütçe ve yatırım projelerini düzenlemek. Irak dışından gelen su kaynaklarıyla ilgili siyaseti planlamak, Irak'a suyun belli bir seviyede akmasını ve

Irak'ın içerisinde adil şekilde dağılımını uluslararası antlaşma ve kurallara göre sağlamak, genel nüfus sayımı ve istatistiklerini düzenlemek”(md.110).

Federal devlet ile federe birimlerin *ortaklaşa yetkili* olduğu konular içinde başta *petrol ve doğalgaz* gibi önemli zenginlik kaynakları bulunmaktadır. Petrol ve doğal gaz kaynaklarını bütün Irak halkının ortak malı olarak değerlendiren ve bu kaynaklardan elde edilen gelirin ülkenin tamamında nüfusa göre adaletli dağıtılacağını öngören anayasa, eski yönetim döneminde haksız bir şekilde mahrum bırakılarak zarara uğratan veya sonradan zarar gören bölgelere, tüm bölgelerin de dengeli olarak kalkınmasını sağlayacak şekilde belirli bir süre için ilave pay verileceğini belirterek (md. 112) bu bölgeler için pozitif bir ayrımcılık getirmektedir. IKBY'nin petrol araştırma ve çıkarma konuları ile bölgesindeki petrolü dış pazarlara ihraç etme gibi konularda Irak merkezi hükümetiyle zaman zaman anlaşmazlığa girdiği görülmektedir. Sınırlarının henüz kesin olarak belirlenmemiş IKBY ile merkezi hükümet arasında tartışmaya konu olan en önemli sorun da bundan kaynaklanmaktadır.

Anayasanın ortak yetkili kıldığı diğer konular ise şunlardır:

“Tarihi eserler, mevkiler, el yazmaları, sikkeler ile ilgili konular (md.113), gümrüklerin yönetimi ve düzenlemeleri, elektrik enerjisi ana kaynaklarının düzenlenmesi ve dağıtımı, çevre kirliliğinin önlenmesi, kalkınma ve genel planlama politikasının belirlenmesi, genel sağlık ile eğitim ve öğretim politikalarının belirlenmesi, ülke içi su kaynakları politikası ve dağılımın adil olarak düzenlenmesi.” (md.144)

Yukarıda sayılan konular dışında kalan bütün yetkilerin bölgelere ve bölgelere dahil olmayan vilayetlere verildiğini öngören anayasa, *yetki çatışması* konusunda da önemli bir düzenleme getirmektedir. Merkezi hükümet ile federe birimler arasında diğer yetkilerin kullanımı konusunda anlaşmazlık ortaya çıkması halinde bölge ve vilayetlerin yasalarının geçerli olacağını (md.115) öngörerek bu konularda üstünlüğü bölge ve vilayet hukukuna tanımıştır. Bununla birlikte yetki çatışmalarının çıktığı konularda taraflar arasındaki sorun çözülemezse, Anayasa sorunun çözümü için federal yüksek mahkemesini adres göstermiştir. Nitekim 93. Madde, federal Hükümet ile bölgesel hükümetler, vilayetler, belediyeler ve yerel idareler arasındaki anlaşmazlıkları *federal yüksek mahkemenin* hükme bağlayacağını öngörmüştür.

Federal anayasaya aykırı olmayacak biçimde bölgesel otoritelerin anayasalarını hazırlama haklarını tanıyan anayasa (md.120), yetki alanlarına giren konularla ilgili yasama, yürütme ve yargı güçlerini kullanma haklarını kabul etmiştir (md.121). Anayasa, bölgelerin kendi güvenlik ve polis

birimlerini içeren güçleri oluşturma haklarını da tanımaktadır (md.121) ki bu hüküm, IKBY'nin Peşmerge güçlerine yasal bir statü vermektedir.

IKBY'nin kendi sınırları içinde olmasını savunduğu Kerkük'te ve diğer anlaşmazlık bölgelerinde nüfus sayımı ve buraların iradesini tespit için 2007 yılında yapılması öngörülen referandum (md.140) siyasi nedenlerle zamanımıza kadar yapılmış değildir. Önemli petrol ve doğal gaz kaynaklarının bulunduğu Kerkük gibi bölgelerde referandumun yapılmaması, özellikle IKBY'nin sınırlarının belirlenmesiyle ilgili merkezi hükümetle olan anlaşmazlığın önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

VIII. FEDERE YAPIDAKİ IKBY

2005 tarihli federal Irak anayasasına göre *bölge* olarak adlandırılan IKBY, federatif yapıdaki diğer devletlerde olduğu gibi federe devletlerin önemli karakteristik özelliklerini taşımaktadır. IKBY'nin federe niteliği daha çok Kanada ve İsviçre benzeri ademi merkezi ağırlıklı özerk etnisite odaklı olarak dikkati çekmektedir.⁸⁹ Bununla birlikte IKBY, 1991 yılından itibaren "Kürdistanı" olarak adlandırdığı kimlik inşası sürecinde Kürt, Türkmen, Asuri, Keldani gibi etnisitelerin olduğu kolektif bir kimlik oluşturmuştur. Bu kolektif kimlik şu anahtar faktörlere dayanmaktadır: Ortak coğrafya, kültürel hoşgörü, demokratikleşme ve kendini yönetme deneyimi ile Irak devleti içinde Arap olmayan etnisiteler olarak marjinalleşme ve baskı uygulamalarına maruz kaldıkları ortak geçmiş.⁹⁰ Bu itibarla, IKBY'nin kimlik veya ulus inşa sürecinde sadece Kürt etnisitelerin dikkate alınmadığı onların yanında Kürt olmayan diğer etnisitelerin de göz önünde bulundurulduğu söylenebilir. Yasama, yürütme ve yargı yetkisine sahip olan Kürt, Türkmen, Arab, Ermeni ve diğer etnik unsurlardan oluşan nüfusu içeren IKBY, otonom niteliğiyle 1992 yılından zamanımıza kadar varlığını sürdürmektedir. Başkent Erbil ile birlikte Süleymaniye, Duhok, ve Halepçe vilayetlerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte Irak merkezi yönetimiyle henüz anlaşamadığı Kerkük ve Diyala gibi yerlerin statüsü kesinliğe kavuşturulamadığı için IKBY'nin bu yerlerle ilgili sınırları tam belirlenmiş değildir. Yukarıda değinilen 1970 tarihli otonomi antlaşmasında ve 2005 tarihli anayasada Kerkük'te ve diğer yerlerde nüfus sayımı yapılacağı öngörülmesine rağmen bu sayım gerçekleştirilmemiştir. 2003 yılındaki ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra Irak merkezi hükümetinin kendisine bağlı

⁸⁹ Gunter, "Permanent and New Realities..." , s. 240.

⁹⁰ O'Leary, "The Kurds of Iraq: Recent History, Future Prospects" , s. 23-24.

olduğunu iddia ettiği Musul, Kerkük, Diyala vilayetlerini IKBY kısmen kontrol etmektedir.⁹¹ 2014 yılında Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) adında terör örgütü, Irak'ın Musul kentini ele geçirdikten sonra Kerkük'e yönelmiştir. İnsanlık dışı saldırılar gerçekleştiren bu örgüte karşı Irak ordusu yetersiz kalmıştır. Irak'ın Sünni bölgelerinde etkinlik gösteren İŞİD'e karşı savaşı ve başarıyı kaydettiği görülen IKBY güçleri Kerkük ve çevresinde fiili kontrol sağlamaktadır.⁹²

IKBY'nin kurulduğu 1992'den bu yana egemen olduğu bölgede yürüttüğü yasama, yürütme ve yargı güçleriyle ilgili yetkileri çıkardığı kanunlarla düzenlemesiyle birlikte bu yetkileri ve diğer düzenlemeleri bir anayasa oluşturmak suretiyle tamamlamaya çalışmıştır. Bu itibarla 24 Haziran 2009 yılında IKBY parlamentosu tarafından kabul edilen *Irak Kürdistan Bölgesi Taslak Anayasası*⁹³ IKBY'nin federe devlet niteliğiyle ilgili, temel hak ve özgürlükler ile yasama, yürütme ve yargı organları ve onların işleyişiyle ilgili bir önsöz ve 122 maddeden oluşan hükümler getirmektedir. Bu anayasanın 1. Maddesi, IKBY'nin federal Irak Cumhuriyeti'nin içinde demokratik parlamenter sisteme ve kuvvetler ayrılığına dayandığını belirtmektedir (md. 1). Bu anayasa, coğrafi tarihsel bir entite olarak nitelediği IKBY'nin Irak'ın 1968 yılından önceki idari sınırlarını dikkate alarak içinde Kerkük, Süleymaniye, Erbil, Diyala, Musul ve Hanakin'e kadar olan yerlerin IKBY'yi oluşturduğunu, IKBY'nin siyasi sınırlarının Irak federal anayasasının 140. maddesinin yerine getirilmesiyle belirleneceğini (md.2), IKBY nüfusunun Kürtler, Araplar, Keldani, Asuri-Süryani, Ermeni ve IKBY vatandaşı olan diğer kişi ve gruplardan oluştuğunu (md. 5), resmi dil olan Kürtçe ve Arapça'nın yanında Türkmençe ve Asurice'nin bu grupların çoğunlukta oldukları yerlerde resmi dil olacağını,

⁹¹ Bartu, Wrestling with ... s.1330-31 ve s.1334. Ayrıca bkz. IKBY'nin resmi internet sitesi olan Kurdistan Regional Government, www.krg.org sayfaları (Erişim Tarihi 31.01.2014).

⁹² Bilgay Duman, "İŞİD'in Haziran Operasyonlarının Irak'taki Etnik ve Dini Gruplar Üzerindeki Etkisi", *Ortadoğu Analiz*, cilt 6, sayı 63, (Temmuz-Ağustos 2014), ss. 54-57.

⁹³ Bu anayasa, IKBY parlamentosu tarafından 2009'da onaylanmakla birlikte 118.maddesine göre referandumda halkın onay vermesinden sonra yürürlüğe gireceği öngörülmüştür. Bu çalışmanın yazıldığı tarihe kadar referandum henüz yapılmış değildir. Taslak anayasa metni (İngilizce metin) için bkz. IKBY parlamentosunun resmi internet sitesi <http://www.perleman.org/default.aspx?page=Constitution&c=Constitution-Kurdistan> (Erişim Tarihi 10.02.2014).

Türkmen, Asuri ve Ermenilerin ana dillerinde resmi eğitim kurumlarında eğitim görme haklarının teminat altına alındığını (md.14) belirtmektedir.

IKBY'nın dış ilişkileriyle ilgili olarak anayasa, Kürt bölgesinin statüsünü ve haklarını etkileyen merkezi hükümetin yaptığı uluslararası antlaşmaların Kürt parlamentosunun salt çoğunluğunca onaylanması halinde etkili olacağını, federal anayasanın 110. Maddesi uyarınca IKBY'nin devletlerle ve yabancı kuruluşlarla antlaşma yapabileceğini (md. 8) öngörerek IKBY'nin dış ilişki ve politikasını oluşturmada merkezi hükümetten ayrı olarak otonom bir şekilde belirleyebileceğini hükme bağlamıştır.

Anayasa, önemli kararlar alacak, kanunları çıkaracak ve bakanlar kurulunu denetleyecek yasama organı olarak tek dereceli genel, serbest ve gizli oyla dört yılda bir üyeleri seçilen tek kamaralı bir parlamento öngörmüştür (md.41-42).

Yürütme organı ise iki başlı öngörülmüştür. Anayasanın hükümet sistemiyle ilgili getirdiği sistem, merkezi Irak federal devleti anayasasının getirdiği parlamenter hükümet sisteminden ayrılmaktadır. IKBY'nin hükümet sistemi Fransa'ninkine benzer yarı başkanlık sistemini yansıtmaktadır.

Bölge halkı tarafından gizli ve genel oyla dört yıllığına doğrudan seçilecek bölge başkanı, IKBY'ni temsil ederek federal merkezle koordinasyonu sağlayacak, bölge güçlerinin başkomutanlığını üstlenecek ve kendi yardımcısını seçecektir (md.60-64). Anayasa, Başkana parlamentoya kanun ve karar teklifinde bulunma, kanunları yayınlama, kanunları veto etme, koşullar olduğu takdirde parlamentoyu feshetme, yüksek bürokratları atama, yüksek yargı organlarına yargıç ve savcı atama gibi önemli ve geniş yetkiler de vermektedir (md. 65). Yürütmenin ikinci başı da, Başkanın parlamentoda çoğunluğa sahip olan blokun üyelerini hükümeti oluşturmak için görevlendirmesiyle göreve başlayan başbakan ve bakanlardan oluşan bakanlar kuruludur. Parlamentodan güvenoyu aldıktan sonra çalışmaya başlayan bakanlar kurulu parlamentoya karşı sorumludur. (md. 65/14 ve 70 vd).

Yargı organına gelince, yargının bağımsız olmasını öngören anayasa, IKBY'nin yargı organının, Yargı Konseyi, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Yargısal Denetim Başkanlığı, Genel Savcılık Kurumu ile alt derecedeki yargı organlarından oluştuğunu belirtmektedir (md.77 vd).

Yukarıda açıklanan IKBY anayasası, federe devlet anayasalarının özelliklerini yansıtarak IKBY'nin egemen olduğu yerlerdeki yasama,

yürütme ve yargı yetkililerinin kullanımı ile temel hak ve özgürlükler konusunda hükümler getirmektedir.

IX. SONUÇ

İnsan topluluklarının yaşadıkları topraklar üzerinde kendi kendilerini yönetmeleri ve kaderlerini belirlemeleriyle ilgili Self-determinasyon kavramı yukarıda da değinildiği gibi değişik kapsamda ve içerikte kullanılmaktadır. Ulus devlet anlayışındaki değişimler, “kendi kaderini tayin hakkı” yaklaşımlarını da etkilemektedir. Başlangıçta sömürge altındaki ülkelerde yaşayan halkların kullanabileceği bir hak olarak değerlendirilen “kendi kaderini tayin hakkı” anlayışı, sömürge altında olmayan ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla ve bir devletin parçası iken serbest iradeyle veya çatışmaya girmek suretiyle ayrılmasıyla değişmeye başlamıştır. Kendi kaderini tayin hakkına dayalı olarak kurulan ulus devletlerin belirli bir halk ve millet anlayışını dikkate almak suretiyle ulus kimliğini inşaaya çalışmaları ve sınırları içinde yaşayan farklı kültürel özelliklere sahip toplulukları ulus inşa anlayışı kapsamında değerlendirmek suretiyle onları eritmek istemeleri sonucunda, bu toplulukların da kendi kaderini tayin hakkına başvurmalarına yol açmıştır.

“Kendi kaderini tayin hakkı”nı örgütün amaçlarından biri olarak belirleyen BM örgütü anlayışında bu hakkın, mevcut devletin bütünlüğünü bozacak şekilde kullanılmaması gerektiği yönündedir. Halkların bulunduğu devlette istedikleri yönetimi seçmesi ile halkın bu iradesine diğer devletlerin karışmamasıyla ilişkilendirilen “kendi kaderini tayin hakkı” konusunda halkın buldukları devletten ayrılarak bir başka devletle birleşmeleri veya ayrı bir devlet oluşturmaları konusunda kesin bir anlayış yerleşmiş değildir. “Kendi kaderini tayin hakkı”, halk/millet/ulus olarak tanımlanan bir insan topluluğunun ayrı bir devlet kurmalarını gerektirmez. Kendilerine özgü farklı özellikleriyle halk olarak tanımlanan birçok insan topluluğu ayrı bir devlet kurmayarak belirli bir devletin ülkesinde yaşayabilir. Devletlerin ağırlıklı çoğunluğunun nüfusları homojen olmayıp değişik kültürel özelliklere ve kökenlere sahip heterojen insan topluluğundan oluşmaktadır. Bir devlette yaşayan farklı nitelik ve yapıdaki halkın kendi kaderini tayin hakkına sahip olması o devletin bütünlüğü dahilinde mümkündür. Demokratik nitelikteki birçok üniter ve federal devlette bunun örnekleri görülmektedir. İnsan hak ve özgürlüğüyle de ilişkili olan “kendi kaderini tayin hakkı”, bir devlet içinde yaşayan değişik grupların bireysel hakların yanında birbirlerinin kimliklerini, grupsal haklarını tanıyarak o devlette birlikte ortak egemenlik yetkilerini kullanmaları, o devletin bölünmesini

engelledikleri gibi o devlet içindeki halkların entegrasyonunu da güçlendirir. Bireysel, kimliksel ve grupsal tüm hak ve özgürlüklerin tanındığı ve tüm halkın eşit ve adil temsil edildiği kaynakların adil dağıtıldığı demokratik sistemlerde halkın devlete bağlılığı artacağı için ayrılma yönündeki eğilimler etkili sonuç doğurmayabilir.

Egemenliğin paylaşımı, vatandaşlık, ayrı yasama, yürütme ve yargı güçleriyle kendilerine özgü ayrı siyasi ve hukuki rejimler itibarıyla federatif yapıdaki federe devlet örgütlenmelerine birçok yönden benzerlik taşıyan federe niteliğiyle IKBY, Irak'ta Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgede yönetimini kurarak Irak devletinin uluslararası hukukça tanınmış siyasal sınırları içinde kalarak ve Irak'tan ayrılmayarak içsel "kendi kaderini tayin hakkı"nı kullanmıştır. IKBY'nin bu statüsü, IKBY'yi Irak devletinin bir parçası olarak değerlendiren Türkiye ile ilişkiler kurmasına da olanak sağlamaktadır. Türkiye ve diğer devletlerle IKBY'nin ilişki kurması, yukarıda değinilen 2005 tarihli Irak anayasasının verdiği yetki çerçevesinde şekillenmektedir. Bu "kendi kaderini tayin hakkı", IKBY'nin bulunduğu devletten ayrılmayı ön görmemektedir. Ülkesi üzerinde federatif yapıdaki Irak'ın federal anayasasının belirlediği esaslar çerçevesinde egemenlik yetkilerini kullanarak bölgedeki insanları, vatandaşlık bağıyla federal Irak devletinin yanında kendisine bağlamış olan IKBY'nin, anayasa tarafından ve Irak'ın merkezi hükümeti tarafından tanınan egemenlik yetkileri dikkate alındığında, hem içsel hem de dışsal "kendi kaderini tayin hakkı" kavramının içeriğine uygun olarak bir federe devlet yapısına kavuştuğu ve bu şekilde Irak'ın bütünlüğüne katkı yaptığı söylenebilir.

X. SUMMARY

This study analyzes the variable meanings and developments of the concept "right to self-determination" and investigates whether Kurdistan Regional Government of Iraq (KRG) covers its status according to this concept and whether it includes the elements of the principle "right to self-determination" within the State of Iraq with its unique structure or not. In this scope, different definitions on the concept "right to self-determination" were examined primarily based on its historical background and assessments accepting and refusing this concept were discussed and the other related concepts such as public, nation and people were analyzed. Investigating the status and qualities of federation by taking examples from state organizations within various countries of the world, this study examines the federate structure and developments of KRG within federal Iraq and makes

assessments on the quality of political and legal status and future within the scope of the right to self-determination.

The idea of each community to dominate over the settled area as of the 19th century when nationalism upheavals were common following the French Revolution has been effective in the development of the concept self-determination. Being one of 14 principles issued by former President of United States of America at the end of the World War I, the principle self-determination has been effective to restrict and remove the sovereignty of prevailing states on poor ones. The United Nations that was established after the World War II accepted the principle Self-determination as one of the targeted goals in its Charter. In addition, the same principle is adopted in UN Convention on Civil and Political Rights.

However, various approaches have occurred on the meaning and content of Self-determination. UN General Assembly's resolution no 1514 in 1960 states that right to self-determination belongs to countries and people under colonial administration; independence of these states should not be delayed for any reason; colonial states should transfer all authorities to make these states independent; these countries should be independent as soon as possible and they are not part of colonial states. With this resolution, UN emphasizes that self-determination is a principle that can be addressed only in colonial countries. A declaration issued by UN General Assembly's resolution no 2625 in 1970 explains that UN does not support any activity towards demolishing or dividing a part or the whole of territorial integrity of independent and sovereign states which do not make any discrimination on race, ethnicity, belief, root or color; have governments to represent the whole people in the country and ensure equal rights to people. Therefore UN efforts to state that right to self-determination does not include any activity to demolish the territorial integrity of existing countries.

However, UN's practices related to Self-determination are not fully compatible. UN previously supported the independence of Nigeria and Congo under the colony and did not take the secession of Biafra from Nigeria and of Katanga from Congo kindly and thus these secession movements failed. However, UN did not object to the secession of some states which were not under a colony although the related state did not consent. UN did not oppose to the secession of Bangladesh from Pakistan in 1971. Various differences occurred in interpretations of International Court of Justice on the principle Self-determination which had been stipulated to be implemented for colonies after the breakdown of former Soviet Union and Yugoslavia. In advisory opinion on Namibia and West Sahara in 1970s, the Court stipulated that the right to self-determination is possible only for

the countries under colony; yet it stated that the independency declaration of Kosovo from Serbia does not conflict with international law in its advisory opinion in 2010. These two different Court's opinions show a significant jurisprudence difference.

This study focuses on two aspects of the definition of self-determination. One of them is internal self-determination and the other one is external self-determination. The internal self-determination refers to the fact that people can select the administration type in their county without any external intervention; can state economic, social and cultural developments in a free way and have sovereignty over their own natural resources. The definition of external self-determination includes the recognition of a nation's independency and sovereignty by other nations and also the right of a nation to secede from the state of their country to found an independent state or join another state.

The study discusses the character of society to use the right to self-determination in meaning of nation and people concepts. Also it deals with discussions on the fact that each community described as nation or people does not need to use right to self-determination necessarily.

This study examines the structure of federation being one of the state organizations applied to gather different ethnical and cultural communities; investigates the features of federal state and federate state units and researches how federal and federate state units use their authorities separately or jointly.

The administration type of Iraq changed following the USA intervention in 2003, Iraq turned out to have federal state with the Constitution adopted in 2005. In this scope, KRGI founded after the First Gulf War took its place as a federate unit in federal Iraq. Analyzing the quality, historical development and right to self determination of KRGI, this study discusses the efforts made by Kurds living in northern Iraq to gain their autonomy and related developments as of the World War I. Iraq Central government's failure to follow the autonomy agreement signed with Kurds in 1970 and pressure policies removed Kurds away from Iraq central government and jeopardized the integrity of the whole country. The 2005 Constitution which adopted many provisions of the autonomy agreement dated 1970 is remarkable as it stipulates to ensure not only the autonomy of Kurds and but also their integrity with Iraq central government. Investigating the exclusive authority of KRGI on certain matters as per 2005 Constitution of Federal Iraq and common authorities with central government, this study also analyzes related provisions of KRGI Constitution which was developed

Kendi Kaderini Tayin Hakkı Kavramı, Federasyon ve
Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi

in accordance with the 2005 Constitution but did not enter into force and discusses whether the both internal and external rights to self-determination are used or not.

KAYNAKÇA

- Arsava, Ayşe Füsün, “”Selfdetermination” Hakkının Tarihi Gelişimine Bir Bakış ve Aaland Adaları Sorunu”, *Seha L. Meray’a Armağan*, Cilt 1, Ankara Üniversitesi S.B.F, Yayın No 465, 1981, s. 55-67.
- Açıkmeşe, Akgül Sinem, “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 1, No 1, 2004, ss. 1-32.
- Aziz, Mahir A., *Irak Kürtleri Irak Kürdistan’ında Milliyetçilik ve Ulusal Kimlik*, çev: Zülal Kılıç, İstanbul, Kitap yayınevi, 2013.
- Arı, Tayyar, *Irak, İran, ABD ve Petrol*, 2. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2007.
- Arı, Tayyar, *2000’li Yıllarda Basra Körfezi’nde Güç Dengesi*, İstanbul, 4. Baskı, Alfa Basın Yayın dağıtım, 1999.
- Bartu, Peter, “Wrestling with the Integrity of a Nation: The Disputed Internal Boundaries in Iraq”, *International Affairs*, volume 86, issue 6, (November 2010), ss.1329-1343.
- Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları*, çev: Lema Uyar (der.), İstanbul, 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, , 2006.
- BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf>, (Erişim.Tarihi 31.01.2014).
- Bayıllıoğlu, Uğur, “Uluslararası Adalet Divanı Kosova’nın Kendi Kaderini Tayin Hakkını Onayladı Mı?”, *TBB Dergisi*, sayı 92, 2011, ss. 287-311.
- Buchanan, Allen, “Theories of Secession” *Philosophy and Public Affairs*, Cilt 26, No 1, 1997, s. 31-61.
- Calhoun, Craig, *Milliyetçilik*, çev: Bilgen Sütçüoğlu, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Constitution of the Kingdom of Iraq, <http://www.constitution.org/cons/iraq/iraqconst19250321.html> Erişim Tarihi 20.05.2015
- Çam, Esat, *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, no 457, 1981.

- Dalar, Mehmet, “Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek’in Geleceği”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 16, (Bahar 2008), ss. 84-112.
- Duman, Bilgay, “İŞİD’in Haziran Operasyonlarının Irak’taki Etnik ve Dini Gruplar Üzerindeki Etkisi”, *Ortadoğu Analiz*, cilt 6, sayı 63, (Temmuz-Ağustos 2014), ss. 54-57.
- Erdoğan, Mustafa, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Ankara, 2. Baskı, Orion Kitabevi, 2011.
- Evans, Graham ve Newnhan, Jeffrey, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, çev: H. Ahsen Utku, İstanbul, Gökkuş yayınları, 2007.
- Fenton, Steve, *Etnisite Irkçılık, Sınıf ve Kültür*, çev. Nihat Şad, Ankara, Phoenix Yayınevi, 1999.
- Galbraith, Peter W., “Kurdistan in a Federal Iraq”, Brendan O’leary, John McGarry and Khalid Salih (der.), *The Future of Kurdistan in Iraq*, University of Pennsylvania press, 2005,ss.269-281.
- Ernest, Gellner, *Uluslar ve Ulusçuluk*, çevirenler: Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan, 2. Baskı, Hil yayın, İstanbul, 2008.
- Gözler, Kemal, *Devletin Genel Teorisi*, Bursa, 2. Baskı, Ekin basım yayın dağıtım, 2009.
- Gunter, Michael M., “Permanent and New Realities Facing the Kurdistan Regional Government”, *Journal of Muslim Minority Affairs*, 28:2, 10 October 2008, ss.237-249.
- Hannum, Hurst, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination*, University of Pennsylvania press, 1996.
- Iraqi Constitution, http://www.iraqnationality.gov.iq/attach/iraqi_constitution.pdf, (Erişim Tarihi 05.02.2014).
- Iraqi Kurdistan, http://en.wikipedia.org/wiki/Iraqi_Kurdistan, (Erişim Tarihi 31.01.2014).
- Interim Constitution of Iraq (1990), http://confinder.richmond.edu/admin/docs/local_iraq1990.pdf, (Erişim Tarihi 31.01.2014).
- International Court of Justice Reports of Judgments, Advisory Opinions and Orders Accordance With International Law Of The Unilateral Declaration Of Independence In Respect of Kosovo Advisory Opinion of 22 July 2010, <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>, (Erişim Tarihi 05.02.2014).

International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination

<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CERD.aspx>
(Erişim Tarihi 18.04.2014).

Kalaycı, Hüseyin, *Ulus-Devletin Başağrısı Ayrılcılık Kanada Quebec Örneği*, Ankara, Liberte yayınları, 2010.

Kalaycıoğlu, Ersin, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını, 1. Baskı, 2012.

Karpat, Kemal H., *Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2011.

Kirişçi, Kemal - Winrow, Gareth M., *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi*, çev: Ahmet Fethi, İstanbul, 4. Baskı, Tarih Vakfı Yurt yayınları, 2002.

Kurdistan Parliament, <http://www.perleman.org/default.aspx?page=Constitution&c=Constitution-Kurdistan> (Erişim Tarihi 10.02.2014).

Kurdistan Regional Government, www.krg.org, (Erişim Tarihi 31.01.2014).

Kurubaş, Erol, “Kuzey Irak'ta Olası Bir Ayrılmanın Meşruluğu ve Self-determinasyon Sorunu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* Cilt 59, sayı 3, 2004, ss. 147-179.

Lazarev, M. S. Et al, *Kürdistan Tarihi*, çev: İbrahim Kale, İstanbul, 3.baskı, Avesta yayınları, 2010.

Lenin, V. İ., *Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı*, çev: Müzaffer Ardos, Ankara, 7. Baskı, Sol yayınları, 1979.

Liebich, Andre, “Globalising the ‘Principle of Nationality’”, Daphne Halikiopoulou ve Sofia Vasilopoulou (der.), *Nationalism and Globalisation Conflicting or complementary?* New York, Routledge, 2011, ss.27-40.

Meray, Seha L., *Devlet Hukukuna Giriş*, Birinci cilt, Ankara, 3. Bası, A.Ü. SBF yayınları, no. 237, 1968.

O’Leary, Carole A., “The Kurds of Iraq: Recent History, Future Prospects”, *Middle East Review of International Affairs*, Vol. 6, No 4, (December 2002), ss.17-29.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights General Recommendation No. 21: Right to self-determination : . 23.08.1996.

<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/dc598941c9e68a1a8025651e004d31d0?Opendocument> (Erişim Tarihi 18.04.2014).

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Irak anayasası, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20101224_ira_kanayasasi.pdf, (Erişim Tarihi 01.02.2014).

Özcan, Nihat Ali, “İşgal Sonrası Irak’ta Olanlar Sıradan Bir Güvenlik Sorunu mu?”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, cilt 1, sayı 1 (Bahar 2004), ss. 93-118.

Özkırmılı, Umut, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış*, Ankara, 3. Baskı, Doğu Batı yayınları, 2009.

Oral Sander, *Siyasi Tarih, 1918-1990*, Ankara, 2. Baskı, İmge kitabevi, 1991.

Pazarıcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, II. Kitap, Ankara, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, 1999.

Permanent Sovereignty over Natural Resources, <http://www.worldlii.org/int/other/UNGARsn/1962/59.pdf> (Erişim Tarihi 18.04.2014).

Refworld, “Iraq: Law of 2004 of Administration for the State of Iraq for the Transitional Period”, 8 March 2004, <http://www.refworld.org/docid/45263d612.html>, (Erişim tarihi: 20.05.2015)

Shaw, Malcolm N., *International Law*, sixth edition, Cambridge, Cambridge University press, 2008.

Smith, Antony D., *Milli Kimlik*, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

Summary of the international court of justice advisory opinion on kosovo <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/16010.pdf>, (Erişim Tarihi 18.04.2014).

Şahin, Mustafa, *Avrupa Birliği'nin Self-Determinasyon Politikası*, Ankara, Nobel yayın dağıtım, 2000.

The United Nations and Deconolization, <http://www.un.org/en/decolonization/declaration.shtml> (Erişim Tarihi 18.04.2014).

Théma Larousse İnsan ve Tarih, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.

UN Documents, General Assembly, A/Res/25/2625 <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>, (Erişim Tarihi 19.04.2014)

Uz, Abdullah, “Teori ve Uygulamada Self-Determinasyon Hakkı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi*, cilt 3, no. 9, 2007, ss. 60-81.

Mehmet DALAR

Yıldız, Kerim *Irak Kürtleri, Dün, Bugün ve Yarın*, çev: A.H. Engin Urcan, İstanbul, Belge Yayınları, 2005.